

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: Informační studia a knihovnictví

Studijní obor: Informační studia a knihovnictví

Bakalářská práce

Květa Hedvíková, DiS.

Online služby Národní technické knihovny

Online Services of the National Library of Technology

Praha 2015

Vedoucí práce: PhDr. Radka Římanová, Ph.D.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Radka Římanová, Ph.D.

Oponent bakalářské práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Chtěla bych poděkovat paní PhDr. Radce Římanové, PhD. za cenné rady a připomínky k bakalářské práci. Také bych ráda poděkovala Mgr. Drahomíře Dvořákové, PhDr. Lence Hvězdové, Mgr. Zuzaně Kratochvílové, Mgr. Marcele Ouzké, PhDr. Petře Pejšové, Mgr. Janu Kolátorovi, Ing. Jakubu Řihákovi, Mgr. Sashovi Skenderijovi, Ph.D. za trpělivé konzultace k tématu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. 11. 2015

Podpis studenta.....

Identifikační záznam

HEDVÍKOVÁ, Květa. *Online služby Národní technické knihovny [Online Services of the National Library of Technology]* Praha, 2015, 62 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí bakalářské práce Radka Římanová.

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá vybranými službami Národní technické knihovny v Praze. Věnuje se problematice e-knih, konsorcií na nákup zdrojů, hledání v různých katalozích v NTK. Popisuje různé další služby knihovny jako Oborovou bránu TECH, Virtuální polytechnickou knihovnu, Národní úložiště šedé literatury, službu eBooks on Demand a službu Ptejte se knihovny. Cílem je zjistit přínos služeb pro čtenáře i budoucí směr vývoje.

The Abstract

The topic of this thesis focuses on the online services in the National Technical Library in Prague including e-books, the acquisition of e-magazines through consortiums and the different search catalogues that are available to users. The thesis also provides an overview of other services offered such as the TECH Subject Gateway, the Virtual Polytechnic Library, the National Repository of Grey Literature, eBooks on Demand and Ask you Library. The aim of this thesis is to evaluate the current benefits of the online services for users and to determine the future direction of their development.

Klíčová slova

Online služby, e-knihy, e-časopisy, EOD, Národní technická knihovna, Ptejte se knihovny, Oborová brána TECH, Virtuální polytechnická knihovna, eBooks on Demand.

Keywords

Online services, e-books, e-journals, EOD, National Technical Library, Ask you library, TECH Subject Gateway, Virtual Polytechnic Library, eBooks on Demand.

Obsah

1.	Předmluva.....	8
2.	Poslání NTK.....	10
3.	Historie NTK.....	12
4.	Nová budova NTK	14
5.	Elektronické informační zdroje.....	16
5.1.	Elektronické informační zdroje - situace v ČR.....	16
5.2.	Historie akvizice elektronických informačních zdrojů v NTK	16
5.3.	Elektronické informační zdroje a jejich oddělení v NTK.....	17
6.	Vyhledávání v katalogu ve fondu NTK	18
6.1.	Katalog NTK.....	18
6.1.1.	Summon v NTK.....	20
6.1.2.	VuFind v NTK.....	21
6.2.	E-knihy obecně.....	21
6.2.1.	Srovnání e-knih s tradičními tištěnými knihami	22
6.2.2.	E-knihy a některé ekonomické aspekty.....	24
6.3.	Vyhledávání E-knih A-Z v NTK.....	25
6.4.	Konsorcia a knihovny.....	27
6.4.1.	Konsorcia v ČR.....	27
6.5.	Vyhledávání E-časopisů A-Z	29
7.	Další online služby NTK.....	32
7.1.	Oborová brána TECH.....	32
7.2.	Virtuální polytechnická knihovna (VPK)	35
7.3.	Národní úložiště šedé literatury (NUŠL)	38
7.4.	Služba eBooks on Demand	41
7.4.1.	Digitalizace historických tisků v knihovnách	41

7.4.2. Služba eBooks on Demand v NTK	43
7.5. Digitální knihovna NTK.....	44
7.6. Online služba Ptejte se knihovny	47
8. Perspektiva online služeb v NTK.....	49
9. Závěr.....	51
10. Seznam použitých zdrojů	52
11. Příloha	57
12. Seznam obrázků	62

Seznam zkratk

AV ČR	Akademie věd ČR
BASE	Bielefeld Academic Search Engine
CPK	Centrální portál knihoven
ČVUT	České vysoké učení technické
DD	Dodávání dokumentů
DDS	Document Delivery Service
DDT	Dewey desetinné třídění
DOD	Digitalisation on Demand
DRM	Digital Rights Management
EAGLE	European Association for Grey Literature Exploitation
EDD	Electronic Document Delivery
EFI	Efektivní informační služby pro veřejnost a státní správu
EIZ	Elektronické informační zdroje
EK	Evropská komise
ELAG	European Library Automation Group
EOD	Služba eBooks on Demand
IFLA	International Federation of Library Associations
INFOZ	Informační zdroje pro výzkum
ISBN	Mezinárodní standardní číslování knih
ISSN	Mezinárodní standardní číslování časopisů
JIB	Jednotná informační brána
MDT	Univerzální klasifikační systém
MMVS	Mezinárodní meziknihovní výpůjční služba
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MVS	Meziknihovní výpůjční služba
MZK	Moravská zemská knihovna
NK ČR	Národní knihovna ČR
NTK	Národní technická knihovna
NUŠL	Národní úložiště šedé literatury
OCLC	Online Computer Library Center
OCR	Optické rozpoznání textu

PDF	Portable Document Format
PSH	Polytematický strukturovaný heslář
PSK	Ptejte se knihovny
PUMA	Akademisches Publikationsmanagement
RFI	Request for Information
RFID	Radio-frequency identification
RFP	Request for Proposal
SFX	Special Effects – link pro práci s elektronickými informačními zdroji
SK VPK	Souborný katalog Virtuální polytechnické knihovny
STM	Science, Technology, Medicine
TDKIV	Česká terminologická databáze z oblasti informační vědy
URL	Univerzální lokátor zdroje
VPK	Virtuální polytechnická knihovna
VŠCHT	Vysoká škola chemicko-technologická
VVI	Veřejné výzkumné instituce

1. Předmluva

Cílem práce je popsat online služby Národní technické knihovny (dále NTK) a nastínit nové perspektivy dalšího rozvoje. K výběru tohoto tématu mě vedl zájem o online služby a celkově mě zaujala nová budova NTK. V úvodní části práce je stručně zpracována historie NTK. Zmíněna je i architektura nové budovy. V další části práce je rámcově zpracována problematika elektronických informačních služeb v ČR.

Další část práce je věnována e-knihám, nejdříve z obecného hlediska, poté je popsána aplikace pro vyhledávání e-knih v NTK. Pak pokračuji problematikou e-časopisů., zabývám se též významem konsorcií pro nákup časopisů do knihoven. Popisuji aplikaci pro vyhledávání e-časopisů v NTK.

Další část práce je představení některých dalších online služeb, které knihovna nabízí uživatelům. Jedná se o Oborovou bránu TECH a možnosti, které nabízí uživateli pro vyhledávání. Pro Oborovou bránu TECH se využívá Summon nové verze Plone. Další online službou je Virtuální polytechnická knihovna, což je unikátní český systém dodávání dokumentů, který umožní přístup k dokumentům místním i vzdáleným uživatelům. Jiná potřebná služba je Národní úložiště šedé literatury, kde se klade důraz na dlouhodobou archivaci a zpřístupnění dokumentů tohoto typu literatury.

Zajímavá je rovněž služba eBooks on Demand, která na objednávku uživatele poskytuje digitalizaci historických fondů. Služba je výhodná nejen pro čtenáře, ale i pro knihovnu, která tak získá digitální kopie do svého fondu. Dále se zabývám Digitální knihovnou NTK a vyhledáváním na jejím portálu. V závěru práce je popsána virtuální referenční služba Ptejte se knihovny.

V bakalářské práci jsem se snažila najít odpovědi na některé otázky:

1. Jak se jmenuje oddělení, kde se služba provozuje?
2. Kdo jsou vedoucí služby a kolik mají pracovních úvazků?
3. Využívají se pro poskytování služby externisté?
4. V jakém ICT (software) se služba provozuje?
5. Která oddělení se na službě podílí?
6. Jaký je očekávaný vývoj služby – perspektiva do budoucna?

Některá oddělení spolupracují s dalšími institucemi na své službě. Součástí práce bylo i zpracování dostupných statistik pro vybrané elektronické služby NTK. Po konzultaci s vedoucí práce bylo upuštěno od rozpracování tématu Polytematického strukturovaného hesláře (PSH). Tento heslář je více interním nástrojem pro klasifikaci fondů NTK než samotnou službou určenou veřejnosti.

Veškerá použitá literatura je citována v souladu s normou ISO 690:2010. Citace v textu jsou uváděny podle Harvardského systému. Metodou práce byla kompilace informačních zdrojů. S knihovnou jsem se seznamovala nejen prostřednictvím textů a prezentací, ale i rozhovorů s pracovníky NTK; zúčastnila jsem se také semináře Nové e-zdroje NTK, který se konal 4. 3. 2015 v NTK.

2. Poslání NTK

Národní technická knihovna je příspěvková organizace, řízená Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále MŠMT). Poskytuje knihovnické a informační služby právníkům a fyzickým osobám, především ve vysokém školství, výzkumu a vývoji. Spolupracuje s knihovnami a informačními centry jednotlivých vysokých škol, jejich fakult a výzkumných a vývojových pracovišť i se školami ostatních typů. Plní úkoly informační infrastruktury výzkumu a vývoje v oblasti techniky a aplikovaných přírodních věd. Řeší výzkumné a vývojové úkoly a záměry související s její funkcí a s transformací společnosti. Současně plní funkce veřejně přístupné vědeckotechnické knihovny, která koordinuje, vytváří a spravuje státem dotovaný fond domácí a zahraniční literatury a dalších pramenů v tištěné i elektronické podobě z oblasti techniky a aplikovaných přírodních a společenských věd s technikou souvisejících. NTK koordinuje svou činnost s ostatními vědeckými a odbornými knihovnami. Služby veřejnosti poskytuje podle knihovního zákona. Zajišťuje mezinárodní meziknihovní výpůjční služby, provádí mezinárodní výměnu publikací podle pravidel IFLA (International Federation of Library Associations). Zabezpečuje funkci českého národního střediska ISSN, buduje Digitální národní technickou knihovnu. Zajišťuje další odborné vzdělávání knihovníků, informačních pracovníků a uživatelů, účastní se národních a mezinárodních vzdělávacích programů. Poskytuje informační podporu pracovníkům a studentům a informační podporu průmyslu [Národní technická knihovna, 2014].

Úkol NTK v příštích letech charakterizuje tento citát:

Vize a mise NTK, strategie rozvoje 2013–2019:

„My v NTK profesionálně a přátelsky sloužíme výzkumu, vzdělávání i široké odborné a laické veřejnosti. Pomáháme vytvářet a pečovat o intelektuální prostředí, v němž se informace transformují v poznatky, které podporují výzkum i praxi a jsou dále sdíleny akademickou obcí a živí proces vzdělávání. Shromažďujeme, vytváříme, spolehlivě uchováváme poznatky a dbáme o jejich snadnou dostupnost a komunikaci díky důvěryhodným systémům a strategiím. Nabízíme vlídné, zvoucí a stimulující prostředí jak fyzické, tak i virtuální. Stále se vzděláváme a pomáháme v tom i ostatním.“ [Národní technická knihovna, 2014].

Převzatý text z dokumentu, který vznikl v rámci projektu EFI:

„Typickým uživatelem NTK je dvacetiletý občan České republiky, student vysoké školy — nejpravděpodobněji stavební fakulty ČVUT —, který využívá k práci

vlastní notebook. Nejčastěji navštěvuje NTK v listopadové ponděli a do knihovny vstupuje ve 12: 00 hod. Noční studovnu během svého studia používá výjimečně. V NTK vyhledává zejména fyzické fondy, stoupá jeho zájem o klidovou zónu a elektronické zdroje NTK. Na webu NTK najde potřebné informace do 2,46 minut a to na titulní stránce NTK. Řadí se mezi vracející se návštěvníky webu. Pokud využívá mobilní zařízení, pak je to Apple iPad. Nezíská-li požadovanou informaci, nebo se vyskytnou problémy, využívá osobních konzultací.“

[Národní technická knihovna, 2014].

3. Historie NTK

Počátek NTK lze datovat do roku 1718, kdy české stavy rozhodly svým dekretem z 9. listopadu 1717 zřídit profesuru inženýrství. Profesorem jmenovaly od 1. ledna 1718 Christiana Josefa Willenberga. Udělily Willenbergovi jednorázový příspěvek 300 zlatých na knihy, modely a přístroje.

V roce 1726 Český zemský sněm profesora Willenberga penzionoval a jmenoval profesorem inženýrství malíře a architekta Johanna Ferdinanda Schora. V roce 1775 byl jmenován třetí profesor inženýrství – Franz Leonhard Herget. Ten dva roky poté získal pro vyučování jednu z poslucháren a tři místnosti v Klementinu. Do té doby se vyučovalo v bytech profesorů [Sošková, 2004]. V té době se tato instituce nazývala Stavovská inženýrská škola. V roce 1786 dostala škola nové sídlo, a to budovu Svatováclavského semináře na Praze 1 v Husově ulici (tehdy Dominikánská ulice č. 5). Knihovna zde byla umístěna až do roku 1935. V roce 1788 byla škole přidělena roční dotace 250 zlatých na nákup knih a učebních pomůcek [Sošková, 2000].

V roce 1803 císař František I. školu přejmenoval na Polytechnický ústav Království českého. Königliche böhmische ständische technische Lehranstalt in Prag (Královské české stavovské technické učiliště v Praze) – zahajuje činnost v roce 1806 a stará se o sbírku knih shromážděnou v letech 1718 – 1777.

V roce 1831 je péčí o sbírku knih pověřen adjunkt z oboru chemie Karl Joseph Balling. Který se později stal profesorem a rektorem Polytechnického ústavu. Balling uspořádal sbírku knih, pořídil jejich rejstřík podle autorů, zřídil evidenci výpůjček. Také pořídil inventární seznamy literatury v ústavu. Tato součást fondu se uchovala do současnosti. Za dva roky na to se rozšířily prostory pro čtenáře o čítárnu s knihovnou. V roce 1869 rozdělilo Rakouské ministerstvo kultury a vyučování Polytechnický ústav království českého na českou a německou část. Každá část byla samostatná, placená ze zemských prostředků. Skriptor knihovny Josef Veselý vydal katalog fondu v češtině a němčině. V roce 1878 se zvýšil příspěvek na nákup knih na 4000 zlatých. A po roce je přiznán škole název „Vysoká škola technická“.

V roce 1920 bylo zřízeno České vysoké učení technické. Knihovna v té době sídlila dále v Husově ulici č. 5 v Praze 1 a byla stále přístupná jen pedagogům a studentům obou technik, členům univerzit a státním a městským úředníkům.

Významný pro knihovnu byl rok 1935, kdy se přestěhovala do východního křídla Klementina. Prostory byly vybaveny moderní technikou. Na tehdejší dobu zde bylo asi nejlepší vybavení ve střední Evropě. Přestavba a interiéry byly dílem významného architekta Ladislava Machoně. Tehdy zde pracovalo 12 pracovníků a ve fondu bylo asi 70 000 svazků. Některé prostory nebyly zatím využité. Knihovna měla ve velké studovně 142 místa, v malé studovně 35 míst a v profesorské čítárně 12 míst. Byla vybavena výtahem do 1. a 2. patra, sloužil tu horizontálně-vertikální lanový dopravník se zavěšenými uzavřenými koši pro 1-3 publikace [Sošková, 2000].

V roce 1945 byla knihovna otevřena pro nejširší veřejnost. Německá vysoká škola technická byla zrušena. Rychlý nárůst fondů a požadavků na výpůjční a reprografické služby vede k řadě úprav a rekonstrukcí. Uskutečnily se některé vestavby a v pozdějších letech byly postaveny depozitní sklady. 1. 4. 1966 vzniklo Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací jako ústřední pracoviště. V roce 1988 byla hotová předloha stavebního programu NTK. V roce 1997 bylo rozhodnuto postavit novou knihovnu. V roce 2003 předložen aktualizovaný návrh a nový investiční záměr. Na podzim se začalo projektovat. V roce 2006 bylo dispozici územní rozhodnutí, stavební povolení a dodána dokumentace. Koncem června 2006 byl vybrán vítěz obchodní veřejné soutěže na zhotovitele budovy NTK. Vítězem veřejné soutěže se stalo sdružení Projekttil architekti, s. r. o. Nová budova stojí v areálu vysokých technických škol na Flemingově náměstí v Praze, byla pro veřejnost otevřena 9. 9. 2009.

4. Nová budova NTK

Autorem architektonického návrhu je architekt Brychta, který vyprojektoval moderní inteligentní budovu hodnou 21. století. Architektura knihovny je soudobá, pojetí interiéru klade důraz na průsvitnost a otevřenost prostoru. Otevřenost se projevuje širokými chodbami, průchody a atrií. Vytváří se tak pocit pohody a volnosti pro uživatele. Budova má čtyři vchody. Na fasádě je umístěn skleněný plášť, který je průsvitný. Objem budovy má co nejmenší povrch, a tím je energeticky úsporný. Průhledná skleněná část fasády je dvojité, má žaluziové stínění v meziprostoru. Ohřátý vzduch v tomto prostoru se dá přesouvat, a dají se tak regulovat tepelné poměry v okolí [Svoboda, 2009].

V budově je hlavní komunikační trasou dvojrámenné schodiště. Vede z parteru až do 6. patra. V parteru je centrum, kde se zájemce o služby zaregistruje. Je tu instalováno samoobslužné zařízení, kde se vrací a půjčují knihy a hradí poplatky. V parteru je také kavárna, která má 150 míst; prodejna počítačových součástí IKAN; prodejna skript a učebnic vydavatelství ČVUT a VŠCHT a výstavní galerie. Svě místo zde má i pobočka Městské knihovny v Praze. Na ploše 930 m² se v ní nachází 50 000 svazků knih, časopisy a internet [Vašková, 2009]. V parteru je umístěno množství volně přístupného sedacího nábytku. Jde o šestihranné kostky uspořádané do různých sestav. Ve druhém patře NTK je hala s hlavním pultem. Je to centrum budovy, další patra jsou ochozy kolem. Prostupuje sem denní světlo prosklenou střechou. Zde se dají získat informace o všech službách NTK. Na opačné straně tohoto prostoru je 28 terminálů, které umožňují přístup do katalogů, na stránky škol a knihoven i na internet.

V budově sídlí i Ústřední knihovna Českého učení technického (ČVUT), má pro své fondy, služby a administrativu vyčleněné zvláštní prostory. Integrace fondů a služeb Vysoké školy chemicko-technologické (VŠCHT) do budovy se uskutečnila v září 2013. VŠCHT a NTK mají společný katalog a fond. [Stasselová, 2013].

Ve 3. – 6. nadzemním podlaží uživatel nalezne knihy v režimu volného výběru. Volný výběr má kapacitu 500 000 svazků, zatím se však celá kapacita nevyužívá. Na těchto patrech jsou také umístěny individuální, týmové, počítačové a audiovizuální studovny. Týmových studoven je 18, individuálních je 29. Najdeme zde také studovnu časopisů a badatelnu historického fondu. Jednou z velice využívaných služeb je noční studovna, kde je v noci k dispozici připojení k internetu, multitiskárna, šatní skříňky, automaty na občerstvení a WC. V objektu je 1 300 míst v různých studovnách.

Fond ve volném výběru je opatřen technologií RFID, pro jeho řazení je použita klasifikace Kongresové knihovny. Systémy RFID neboli radiofrekvenční identifikační systém (dále RFID) je bezkontaktní automatická identifikace sloužící k přenosu a ukládání dat pomocí elektromagnetických vln. V knihovnách se možnost identifikace knihovních jednotek využívá ve výpůjčních službách, při revizi, při ochraně fondu proti krádeži, v automatech na vracení knih. Jako depozitář knih se využívají tři podzemní podlaží. Podzemní sklady mají kapacitu 1 200 000 svazků. V podzemí je také umístěno parkoviště pro 300 aut a stání pro 200 kol.

Vnitřní prostory knihovny umělecky vyzdobil rumunský umělec Dan Perjovschi. Jsou namalované na neomítnutých surových betonových stěnách. Vtipně kritizují některé aspekty moderního života [Kopecká, 2009]. Dále je v budově Ballingův konferenční sál pro 230 osob a výstavní sál. Knihovna je řešena i jako vhodné místo pro setkávání. Třetina míst k sezení je určena k relaxaci. Velká studovna má 200 míst, pro každé místo je zřízena zásuvka a umožněno připojení k internetu. Nalezneme tu i místnost první pomoci a čajové kuchyňky pro čtenáře. Po budově jsou rozmístěna barevná křesla, taburety, paravány, které umožňují pocit soukromí. Nábytek v kancelářích i studovnách je bílý. Prostory pro zaměstnance jsou otevřené, používají se skleněné příčky a žaluzie [Kopecká, 2009].

Zajímavé jsou způsoby, jak se v budově snižuje energetická náročnost: na toaletách teče na mytí rukou jen studená voda, v budově se téměř nepoužívá klimatizace. Je nainstalována pouze ve strojovně výpočetní techniky a v trezoru historického fondu. Teplota se reguluje přitápěním a větráním. Topení a chlazení je vedeno ve stropích – plastovými trubkami. V létě je v nich studená voda, v zimě teplá [Vašková, 2009]. Zajímavé jsou i další stavební prvky budovy. V parteru je volný prostor tvořený tzv. taženými sloupy, drží stropní desku (dno atria) a její hmotnost přenáší o patro výše. Slouží k tomu táhla ve sloupech. Stropní desky jsou předpínané [Vašková, 2009]. Design je unikátní – podlahy jsou učebnicí inženýrské statiky, ilustrací statistického výpočtu (červené plochy – stropní deska je podepřená, modré – tam je prověšená). Materiálem je kaučuk. Od 3. patra nahoru jsou podlahy zdvojené. V otvoru jsou ventilace, počítačové sítě a rozvody topení.

Budova je postavena z pohledového betonu. Byly použity přiznané technologie. Pokud jde o ochranu před požárem, byly v budově nainstalovány vysokotlaké sprinklery, z kterých tryská mlha, takže je možné hasit knihy i elektrické instalace [Vašková, 2009]. V knihovně jsou čtyři výtahy, z toho dva pro návštěvníky. Knihovna je pokryta WiFi signálem pro připojení k internetu. Knihovna je v rámci univerzitního kampusu ČVUT ideálně umístěna a stala se jeho symbolem [Stasselová, 2013].

5. Elektronické informační zdroje

5.1. Elektronické informační zdroje – situace v ČR

Elektronické informační zdroje (dále EIZ) jsou nepostradatelnými pilíři výzkumu, vývoje a inovací v současnosti. V rozpočtu knihoven výzkumných institucí jsou výdaje na EIZ dominantní složkou. Zajištění dostupnosti EIZ je podpořeno dlouholetými dotačními programy. Díky těmto programům došlo postupně k ustálení národních oborových konsorcií, která velmi zefektivňují nákup EIZ [Jirát, 2014]. Jen na dotacích na nákup EIZ v období 2013 – 2017 plánuje ČR vydat přes 2 miliardy korun jako podporu vědy a výzkumu. Celkem lze tedy odhadnout, že výdaje na předplatné e-časopisů, e-knih a databází se vyšplhají nejméně do výše 3 mld. Kč. Částka nezahrnuje výdaje jdoucí mimo dotační programy. Prakticky všechny prostředky jdou ze státního rozpočtu. Celosvětově dochází k posunům v oblasti odborného publikování směrem k tzv. otevřenému přístupu (Open Access). Evropská unie v následujících letech podpoří Open Access v oblasti odborného publikování [Jirát, 2014].

5.2. Historie akvizice elektronických informačních zdrojů v NTK

Do roku 1991 probíhal nákup EIZ nekoordinovaně. První dotační program MŠMT v NTK se jmenoval LI „Informační zdroje pro výzkum a vývoj“.

Roky 2000-2003: projekt LI 200028

Roky 2001-2003: projekt LI 01018

Mimo jiné byly zpřístupněny zdroje:

Elsevier Science /Science Direct

Springer Verlag/SpringerLink

American Chemical Society

Academic Press/Ideal

Roky 2004-2008: projekt INO4124

Byly využity zdroje:

Elsevier Science/Science Direct

Springer Verlag/Springer Link

Kluwer Academic Publishers/Kluwe Online

Wiley&Sonsinter Science

e-časopisy

e-books (první) od Computer Library (Springer Verlag)

V roce 2009: byl vyhodnocen program INFOZ

V roce 2011: (Elsevier Science) – staženo přes 2 000 000 článků. Také došlo k nárůstu článků od českých autorů.

V roce 2012: nebyla možnost podat projekty (stejně jako v roce 2009). Projekty vedla NK ČR. Byly zpřístupněny zdroje z NK ČR a AV ČR [Žižková, 2012].

5.3. Elektronické informační zdroje a jejich oddělení v NTK

Elektronické informační zdroje mají na starosti dvě oddělení v NTK. A to Oddělení pro správu elektronických informačních zdrojů a akvizice. Oddělení pro správu elektronických informačních zdrojů vede Mgr. Zuzana Kratochvílová, mají tři pracovní úvazky. Externisty pro práci v oddělení nevyužívají.

Služba EIZ se provozuje v discovery systému Summon, používá se linkovací server SFX, systém pro vzdálený přístup k elektronickým zdrojům EZproxy. Na službě se podílí metodik pro budování fondu a rozvoj fondu – Ing. Anna Motejlková a Odbor pro informační technologie, ICT služby a infrastrukturu. Oddělení pro správu elektronických informačních zdrojů má na starosti systémy, které zajišťují přístup k elektronickým informačním zdrojům. Jedná se o systémy Summon (discovery service), EZproxy (pro vzdálený přístup), SFX (linkovací server), VPK (Virtuální polytechnická knihovna) a Oborovou bránu TECH.

Díky integraci NTK s knihovnou Vysoké školy chemicko-technologické v Praze je umožněn přístup uživatelům také do e-knih a e-časopisů VŠCHT, dále se spolupracuje s Ústavem organické chemie a biochemie Akademie věd ČR, s tímto ústavem probíhá v současné době integrace (k 10. 10. 2015) [Kratochvílová, 2015].

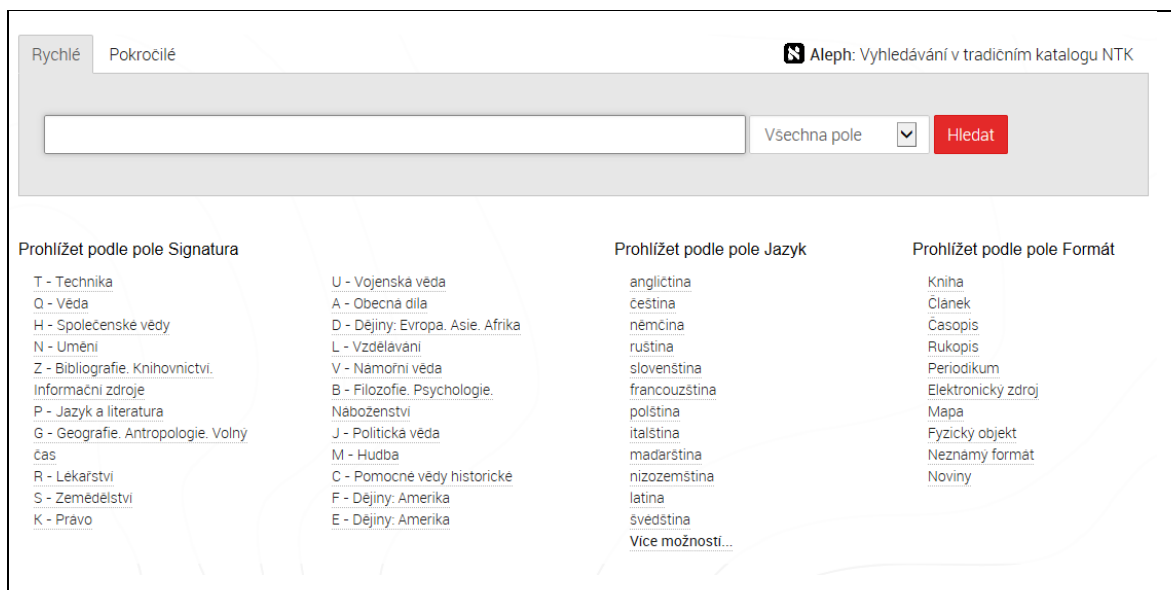
6. Vyhledávání v katalogu ve fondu NTK

NTK umožňuje přístup k EIZ několika postupy: v síti NTK + vzdálený přístup; terminály v budově, studovna časopisů ve 3. podlaží a volně dostupné online zdroje. E- zdroje je možno využít i vzdáleným přístupem. Knihovna se přizpůsobila současnému světovému trendu – snaží se umístit do prostředí internetu maximum informačních zdrojů. Základním nástrojem pro orientaci ve zdrojích je katalog knihovny, umístěný na webové stránce knihovny. Základní filozofie webu knihovny je, aby uživatelé nemuseli příliš přemýšlet při vyhledávání informací a vyhledávání se co nejvíce usnadnilo. V práci se proto zabývám popisem vyhledávání v katalogu NTK; zároveň přibližuji funkci agregovaného indexu Summon a open source OPAC VuFind.

6.1. Katalog NTK

Na domovské stránce NTK můžeme hledat v celém fondu knihovny nebo si vybrat Katalog, E-knihy A-Z, E-časopisy A-Z, E-zdroje.Oddělení, která spravují Katalog NTK jsou tři. Jedno spravuje katalog jako takový, jde o Oddělení správa ICT služeb. Druhé provádí nastavení elektronických zdrojů a rozhraní, je to Oddělení pro správu elektronických informačních zdrojů, dále se na správě katalogu podílí Oddělení katalogizace. Vedoucím oddělení je Mgr. Jan Kolátor. Mají dva pracovní úvazky v jejichž rámci spravují nejen katalog, ale i knihovní systém a databáze. Zaměstnanci mají interní. Externího grafika nedavno využili při přechodu na novou verzi katalogu, navrhoval design. Katalog NTK se provozuje v open source VuFind 2.0, prohledává se v systému Summon. VuFind se použil poprvé v roce 2012. Na této službě se dále podílí Oddělení informačních služeb, které sbírá požadavky uživatelů a Oddělení ICT služeb. Spolupracující instituce nemají. Přes Google Analytics sledují počty výpůjček, počet přístupů, návštěvy Katalogu NTK [Kolátor, 2015].

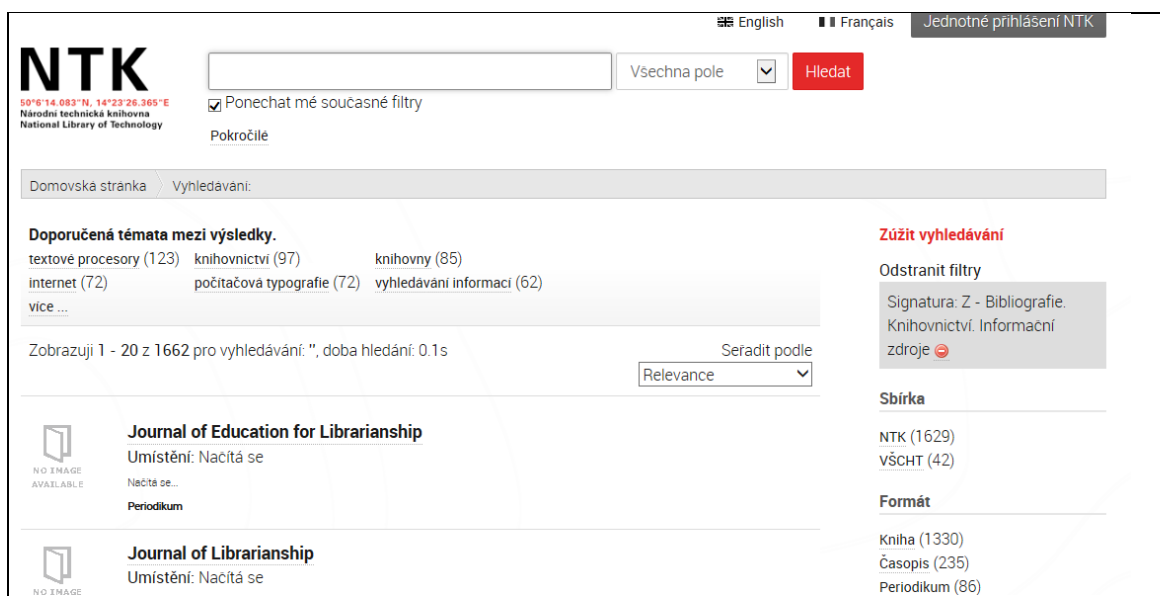
Kliknutím na možnost Katalog se uživatel dostane do rozhraní katalogu VuFind NTK. Objeví se okno, kde lze vybrat vyhledávání Rychlé nebo Pokročilé. Vlevo je možnost vyhledávat v Alephu. Pod vyhledávacím okénkem jsou obory, podle kterých lze vyhledávat: T - Technika, Q - Věda, H - Společenské vědy, N - Umění, Z - Bibliografie. Knihovnictví. Informační zdroje, P - Jazyk a literatura, G - Geografie, Antropologie atd. Nabízí se 21 oborů.

Obrázek 1 Katalog NTK

zdroj: Národní technická knihovna

Kliknutím na vybrané téma, se uživatel dostane se na stránku s dalšími podrobnými nabídkami.

Obrázek 2 Vyhledávání v oboru Knihovnictví

zdroj: Národní technická knihovna

Při výběru např. Z - Bibliografie. Knihovnictví. Informační zdroje, jak je vidět na obrázku, se otevře nabídka dalších doporučených témat a různé časopisy z této oblasti. Výběr lze seřadit podle relevance nebo je možné zúžit vyhledávání a odstranit filtry. Také si můžeme zvolit Sbírku - NTK nebo VŠCHT, zvolit Formát, vybrat si Autora, Jazyk, Žánr, Oblast nebo nabídku z PSH.

NTK umožňuje v budově přístup ke zdrojům NTK i VŠCHT všem čtenářům. Při návratu na první stránku, vidíme, že je možné prohlížet záznamy podle různých jazyků a podle pole Formát. Pole Jazyk nabízí více než 12 jazyků. V poli Formát lze vybrat Knihu, Článek, Časopis, Rukopis, Periodikum, Elektronický zdroj, Mapu, Fyzický objekt, Neznámý formát, Noviny. Filtrování je oborové, obsahové i podle roku vydání.¹

Vyhledávání dokumentů je velice snadno přístupné. Vyhledávací okénko je k dispozici ihned na stránce knihovny. To je velká výhoda pro čtenáře, který nemusí pracně pátrat, kde má hledat. Hledání přes rozhraní VuFind je přehledné. Výhoda je i to, že se čtenář může podívat, kde se kniha na regále v knihovně nachází. V současnosti se pracuje na vizi, zda rozhraním Katalogu NTK zůstane VuFind (k 30. 9. 2015). Katalog zůstane, je otázkou oddělení elektronických a fyzických zdrojů, případně budou tyto zdroje spojeny do jednoho vyhledávání [Kolátor, 2015].

6.1.1. Summon v NTK

Dnešní knihovny mají rozsáhlé fondy, které často přesahují množství postihnutele klasickým katalogem. Jsou to nejen fyzické dokumenty, ale i množství licencovaných a nelicencovaných EIZ, elektronických lokálních dokumentů institucí, digitalizované dokumenty. NTK dbá o to, aby dokumenty byly lehce nalezitelné vzdáleným přístupem i přímo v knihovně, proto začala používat mezi prvními vyhledávač fungující na principu agregovaného indexu – Summon od firmy Serials Solutions. Index je optimalizován na vyhledávání, je schopen zpracovat větší množství dat. Vyhledávání je možné bez autorizace, při vstupu do plného textu je nutná registrace. Summon prohledává elektronické i tištěné zdroje (v tištěných zdrojích se kryje prohledávání s VuFind) [Kratochvílová, 2015]. Jedná se o snadno použitelný vstupní bod k fyzickým i EIZ knihovny. Summon nabízí 45 000 000 záznamů, 600 000 záznamů z katalogu, 100 000 z repozitáře Národního úložiště šedé literatury (dále NUŠL) a 1 000 z Digitální knihovny NTK. Ostatní záznamy jsou zdroje online databází [Janíček, 2013].

---

¹ Do vyhledávače bylo zadáno „informační služby“. Zobrazily se výsledky hledání, je vidět i doba vyhledávání dotazu - 6,45 s. Je vidět, které knihy jsou dostupné a kde jsou umístěny. Zobrazí se název dokumentu, autor, rok vydání, umístění a dostupnost. Pokud je publikace umístěna na regále, lze kliknout na číslo regálu a podívat se, v kterém místě na regálu knihovny se nachází.

Jaké významné změny přinesl Summon pro Oborovou bránu TECH?

(Oborová brána TECH je portál NTK, který poskytuje uživatelům informace a orientaci v oborech techniky, přírodních věd a medicíny)

1. Vyhledávání pomocí velkého indexu ve zdrojích NTK (katalog NTK, Kramerius, NUŠL, Virtuální polytechnická knihovna, licencované zdroje a indexované volné zdroje)
2. Vyhledávání plných textů pomocí SFX a navazující služby (tisk, sdílení, citování)
3. Propagace
4. Nahrazuje nástroj MetaLib
5. Ve srovnání s MetaLib vyšší rychlost
6. Některé zdroje nejsou v indexu Summonu zahrnuty – katalogy knihoven, většina volných zdrojů, lokální databáze portálu [Hvězdová, 2014].

6.1.2. VuFind v NTK

Je to systém s otevřeným zdrojovým kódem pod licencí General Public Licence (GNU). Je volně stažitelný a kdokoli se může podílet na jeho vývoji a přizpůsobit ho svým požadavkům. Byl vyvinut týmem z Falvey Memorial Library na Villanské univerzitě v Pensylvanii. První veřejná verze (VuFind 0.5) byla uvedena v červenci 2007 [Opálková, 2010]. Tento systém lze využít k vyhledávání a prohlížení všech knihovních zdrojů (katalogizační záznamy, odebírané časopisy, digitální fondy a další zdroje) přes jedno rozhraní. VuFind je vlastně Online Public Access Catalogue (OPAC). Tento systém prohledává hlavně tištěné zdroje [Kratochvílová, 2015].

VuFind je přeložen do více než 10 jazyků (čínština, francouzština, němčina, japonština, španělština atd.) [Opálková, 2010]. Projekt Centrální portál knihoven používá VuFind jako hlavní nástroj vyhledávání, tak se dá očekávat, že ho bude využívat více a více knihoven [Kolátor, 2015].

6.2. E-knihy obecně

Pokud se zamyslíme nad pojmem e-kniha, je dobré si ujasnit, co je kniha: *„Kniha je rukopisný, tištěný nebo jakýmkoliv způsobem rozmnožený dokument, který je graficky a knihařsky zpracovaný do tvaru svazku a tvoří myšlenkový a výtvarný celek“* [General conference of UNESCO, 1964]. Tato definice se vztahuje k hmotné podobě knihy. V roce 1985 UNESCO definovalo knihu jako neperiodickou publikaci o minimálním rozsahu 9 stran bez titulní strany, vydanou v určité zemi a zpřístupněnou veřejnosti.

V roce 1996 byl na konferenci ve Varšavě v souladu se systémem ISBN k definici připojen dodatek, že jde i o publikace zaznamenané na mikrofilmu a různých médiích. V dnešní době, kdy se prosazuje virtuální podoba dokumentu, bude muset dojít k dalším rozšířením pojmu [Pořízková, 2012]. “Elektronická publikace” je v podstatě každý dokument zpřístupňovaný v elektronické podobě.

Jaký dokument je e-kniha: *Kniha v digitální podobě, tedy vytvořená v počítači (tzv. born digital) nebo vzniklá digitalizací tištěného dokumentu. Je možné ji číst buď online nebo offline (tj. ve čtecím zařízení, např. ve čtečce elektronických knih, tabletu, mobilním telefonu).* [Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy, 2014]. Případně jiná definice: *E-kniha je digitální podoba knihy, vydaná na fyzickém nosiči (např. CD- ROM)* [Pořízková, 2012]. E-kniha je navíc převodem obsahu a funkce tradiční knihy do formy jiného média, je tu možnost fulltextového vyhledávání, editace textu a uživatelské formátování stránek. Dá se říci, že e-knihu provázela při její cestě ke čtenáři společenská nedůvěra.

Argumenty byly:

1. Nebezpečnost masového šíření informací bez kontroly.
2. Sériová výroba způsobí úpadek estetické kvality knihy.
3. Zánik rukopisného psaní a schopnosti porozumět textu v psané podobě.
4. Zdegenerování paměťových schopností lidí, protože nebude nutné se spoléhat na paměť.
5. Také vyvstávaly obavy z povrchní konzumace informací [Pořízková, 2012].

E-knihy se nejdříve uplatnily v oblastech, kde tištěná kniha neplnila svou funkci zcela optimálně – v rychlém získávání informací a ve vzdělávání. Tištěná kniha má fyzické parametry, které omezují její funkci. A nová doba má nové požadavky na knihy, to dalo vzniknout e-knize a její obsah se přesunul do digitálního prostředí a na obrazovku počítače [Pořízková, 2012]. Podle Pořízkové se dají knihy rozdělit na dva hlavní typy: kniha čtená za účelem požitku a kniha čtená za účelem získání informace.

6.2.1. Srovnání e-knih s tradičními tištěnými knihami

Dostupnost

Papírovou knihu můžeme číst kdekoliv, není vázána na jiné médium. Výhodou e-knih je, že si z nich lze vytvořit vlastní virtuální knihovnu. Je možné elektronicky sdílet vzácné dokumenty. To se dá využít při studiu starých tisků apod. E-knihu nelze nikdy vyprodat. Řeší skladové zásoby pro nakladatele.

Prostorová neomezenost

Elektronická data jsou prostorově neomezená. Ve čtečce je možné mít stovky knih. Elektronické dokumenty lze snadno množit. Kopie tištěné knihy je nákladná.

Stabilita versus flexibilita

Proměnlivost elektronických dat snižuje spolehlivost zdrojů. Je možné provést snadnou aktualizaci. Texty mohou ze serverů zmizet. Zálohují se pouze některá data. Pro nakladatele je lákavé, že mohou aktualizovat verze e-knih.

Vyhledávání

V elektronických knihách lze snadno vyhledávat. Je možné se propojit s jazykovými a výkladovými slovníky, v budoucnosti i s překladači.

Multifunkčnost

Tištěnou knihu poznámky poškozují. Elektronická kniha umožňuje poznámky, s kterými lze pracovat – editovat je, přepisovat, odstranit. Je možno zvýrazňovat texty, vyjímat pasáže, sdílet je po síti. Čtečky nabízejí i další funkce – prohlížení internetu, hraní her, přehrávání audio souborů. Ve vzdělávání e-kniha nabízí velké možnosti – vertikální čtení, propojení četby s dalšími dokumenty, editaci materiálů.

Zákaznický komfort

Tištěnou knihu lze před koupí prolistovat, je možné ji po zakoupení vrátit. E-knihu není možné po zakoupení vrátit. Je umožněn rychlý nákup. Jsou k dispozici jen krátké ukázky textu.

Kvalita a rychlost četby

O tomto tématu se vedou spory. Mnoho lidí je zvyklých na tištěný text. Elektronické dokumenty lze číst více způsoby, nabízejí zvětšení písma a změnu fontu. Text je možné převést do mluvené podoby. Odpadá problém se zhoršenou čitelností u hřbetu knihy. Čtečka je ovšem závislá na energii a technologiích.

Ekonomičnost

E-knihy jsou poněkud levnější, je však třeba obnovovat technologie a přístroje, které jsou nákladné.

Ekologičnost

K výrobě e-knihy není potřeba papír. Jsou nároky na elektrickou energii na zálohování dat a problémy s recyklací dosloužilých přístrojů.

6.2.2. E-knihy a některé ekonomické aspekty

V současné době se velmi rychle rozvíjí digitalizace, elektronizace a virtualizace a promítají se do našeho života v podobě elektronických časopisů a elektronických knih. Jakým procesem probíhá zpřístupnění e-knihy v knihovnách? Tvůrce obsahu e-knihy - autor - dodá rukopis vydavateli, současně s vydavatelem uzavírá nakladatelskou smlouvu. Vydavatel zajistí korekturu textu, vytvoří grafický návrh první stránky, digitalizaci textu ve více formátech a marketing. Pak se e-kniha dostává obvykle k distributorovi. Vydavatel uzavírá s distributorem licenční smlouvu, kde jsou sepsány podmínky, v jejichž rámci může distributor poskytovat knihovnám licence na e-knihy [Národní technická knihovna, 2012]. Knihovna obvykle uzavírá s distributorem licenční smlouvu, která ji opravňuje ke zpřístupnění knihy svým registrovaným uživatelům. Registrovaní uživatelé knihovny mají přístup k e-knihám prostřednictvím webové stránky knihovny, z nichž mohou být přeměrování na stránky distributora. Někdy mohou e-knihu stahovat, k tomu potřebují specifický software (např. Adobe Digital Edition).

V zahraničí jsou ve veřejných knihovnách ke zpřístupnění e-knih využívány tři základní obchodní modely [Národní technická knihovna, 2012]:

1. Model trvalého přístupu (jednorázového nákupu)

Model trvalého přístupu se využívá nejvíce v USA. Knihovna zakoupí licenci na určitou e-knihu, získá k ní trvalý přístup po dobu licence. E-kniha tak není majetkem knihovny. Cena e-knihy je o 20-100% vyšší než cena tištěných knih. Celkový rozpočet na pořízení knih může být nižší než u předplatného. Uživatel se přihlásí do katalogu knihovny a vypůjčí si e-knihu, v závislosti na podmínkách v licenci obvykle na 14 dní. Pak je e-kniha smazána z uživatelova čtecího zařízení. Pokud si knihu nemůže vypůjčit více zájemců najednou, je vytvořena rezervace.

2. Model předplatného

Model předplatného slouží jako doplněk modelu trvalého přístupu pro specifické e-knihy (slovníky, encyklopedie...). Knihovna kupuje přístup do velké databáze e-knih z určité oblasti – obvykle na 1 rok. Neomezený počet uživatelů si je může půjčovat.

Průměrné náklady na 1 knihu bývají nižší než u trvalého přístupu. Jedná se o pravidelnou vysokou investici. Knihovny dostanou v předplaceném balíku i tituly, které nechtějí.

Uživatel přes webové stránky knihovny na základě svých identifikačních údajů získá přístup k e-knize prostřednictvím databáze distributora. Obvykle si nemůže celou knihu stáhnout, někdy jen určitý počet stran či kapitol.

3. Model „pay-per-view“ (platby za využití)

Knihovna platí jen v případě, že si nějakou knihu uživatel vypůjčí. Knihovna platí obvykle 10-20% kupní ceny e-knihy a nízký stálý poplatek za přístup do databáze vydavatele.

Dále existuje Patron Driven Acquisiton model – jde o nákup e-knih na základě zájmu uživatelů o určité tituly. Jedná se o kombinaci modelu „pay-per-view“ s funkcí automatického či manuálního nákupu titulu na základě poptávky uživatelů. V tomto případě knihovna platí jen za knihy, o které mají uživatelé skutečně zájem. Jsou ale poměrně vysoké náklady na jednu výpůjčku. Automatizovaný nákup může vést k nevyváženosti knihovního fondu a ke ztrátě kontroly nad rozpočtem na nákup knih [Národní technická knihovna, 2012].

Další typ modelu je model přímý vztah autor – knihovna. Model může být tří stupňový – autor, knihovna (přebírá roli vydavatele a distributora) a uživatel. V ČR je poměrně rozšířen v podobě Open Access. To znamená, že knihovna zajišťuje neomezený bezplatný přístup online k vědecké literatuře, hlavně plný textům článků z recenzovaných časopisů i k odborným e-knihám a dalším informačním zdrojům. [Národní technická knihovna, 2012].

6.3. Vyhledávání E-knih A–Z v NTK

Na stránce NTK se pod heslem „Co u nás najdete“ nabízí vyhledavač E-knih A-Z, adresa <http://www.techlib.cz/cs/82777-e-knihy-a-z>. Seznam knih obsahuje elektronické knihy získané NTK. Seznam je volně dostupný. Jedná se o znalostní databázi SFX. Jsou to pouze zahraniční knihy. Je možné je prohlížet pomocí vzdáleného přístupu i z počítačů v knihovně. Některé knihy mají časově omezenou licenci, takže nejsou obsaženy v katalogu NTK.

Obrázek 3 Vyhledávání E-knih A-Z

zdroj: Národní technická knihovna

Rozhraní k hledání je v češtině nebo angličtině. Jazyk se volí v pravé roletce. Vyhledávat lze podle čtyř údajů, jsou to hesla Název, ISBN, Autor a Poskytovatel. Pokud se vyhledává podle názvu, napíše se slovo z názvu do vyhledavače a zadá se, zda jím název začíná, nebo je jen slovo v názvu obsaženo a potvrdí se OK. Pokud uživatel zná ISBN, může je zadat pro vyhledání. Dále je možno zadat autora knihy, vyhledávat podle poskytovatele, jak ukazuje na obrázek dole. Dole se ihned objeví se informace o počtu vyhledaných knih.

Výsledky vyhledávání pro :
Poskytovatelé : -Classiques Sciences Sociales -

Celkový počet e-knih: 4326

[Přepnout do podrobného zobrazení](#) Žádný z těchto? [Další možnosti](#)

Název Začíná na : Strana číslo 1 ze 217

210 - A p * à p - Acc * acc - Aim * Ain - amb * Amé - Ans * [Následující skupina titulů >>](#)

Book title	ISBN	Autor	Akce
2100. Odyssée de l'espèce	1-4123-5285-1	Gaudin, Thierry	
60e anniversaire de l'État d'Israël : la dépossession du	1-4123-6384-5	Antonius,	

Obrázek 4 Vyhledávání podle poskytovatele

zdroj: Národní technická knihovna

Lze také přepnout do podrobného zobrazení, kde je uveden název knihy, ISBN, autor, odkaz na plný text, SFX a podrobnosti knihy. V tabulkovém zobrazení se ukáže přehledný seznam knih. Popsán je hesly Book title, ISBN, Autor, Akce. Pod heslem Akce jsou uvedeny podrobnosti e-knihy. Kliknutím na modrý čtvereček se objeví název, ISBN, autor, vydavatel a dostupnost. Při kliknutí na červený čtvereček pod heslem Akce nebo na název knihy, se objeví okno, ve kterém se lze dostat k plnému textu. V pravém horním rohu okna je možno přepnout na zdroje VŠCHT. Pro úspěšné vyhledání je nutné znát přesné znění názvu zdroje. V současnosti dochází k zaměření na kolekce e-knih v angličtině, které se nakupují v balících s multilicencí. Hlavními tématy jsou programování, práce s počítačem, chemie. E-knihy v češtině v NTK nejsou v dostatečném množství v nabídce. Novinkou v roce 2015 je otevřený přístup do cca 11 tisíc titulů elektronických knih na platformě *Science Direct* prostřednictvím tzv. Evidence Based Selection. V roce 2016 zpřístupní NTK nejžádanější tituly trvale (jako trvalé licence), jak bylo sděleno na semináři Nové e-zdroje NTK 3. 4. 2015.

6.4. Konsorcia a knihovny

Knihovny stále více využívají konsorcia jako cestu redukce akvizičních výdajů za e-dokumenty. Knihovnická konsorcia se začala formovat ve světě v 19. století. Knihovny objevily hodnotu společné práce a dosahování společných cílů. Existuje mnoho typů konsorcií a knihovny často využívají několika konsorcií. Hlavní účel konsorcia je dosáhnout něčeho, čeho by samotná knihovna nebyla schopná. Konsorcia potřebují experty a podněcují kreativní odpovědi na mnoho problémů. Ovlivňují dohody při nákupu dokumentů od vydavatelů. Omezený rozpočet je pro knihovny pobídka, aby se připojily ke společné dohodě o nákupu dokumentů. Někdy může být těžké dosáhnout souhlasu mnoha knihoven, protože uvažují nad výhodami, které to přinese, i nad potenciálními problémy. Členové konsorcia musí souhlasit se smlouvou o nákupu dokumentů i se začleněním jednotlivých titulů do smlouvy o nákupu. Problémy s dohodou mohou nastat, když konsorcium zastupuje prostředník a jedná s prodejcem. Ačkoliv výhody účasti v konsorciu se mohou významně zvyšovat, platí za to jednotlivá knihovna ztrátou samostatnosti [Allison, 2013].

6.4.1. Konsorcia v ČR

Žižková [2012] uvádí, že v českém právním systému není pojem „konsorcium“ definován. Takže v našem právním systému nemá toto účelové seskupení institucí právní subjektivitu.

Konsorcium bylo zvláštním druhem sdružení podnikatelů bez vlastní právní subjektivity, ačkoli šlo vlastně o podnikání pod společnou firmou a na společný účet. Do podnikového rejstříku se nezapisovalo. Upraveno bylo od roku 1990 v § 106 hospodářského zákoníku, po roce 1992 už nebylo obchodním zákoníkem převzato. Zůstalo ale jako neoficiální označení podnikatelů, kteří kvůli dosažení určitého cíle koordinovaně spolupracují.

O konsorciu uzavírali podnikatelé písemnou smlouvu o sdružení, a pokud se nedohodli jinak, podíleli se na společném cíli stejnou měrou. Vůči třetím osobám se zavazovali společně a nerozdílně. Konsorcium kromě dohody nebo uplynutí sjednané doby končilo především dosažením sjednaného obchodního záměru [Wikimedia, 2014]. 90. léta přinesla vznik konsorcií i v českém prostředí. Postupně docházelo k rozšiřování nabídky elektronických informačních zdrojů v knihovnách. První v této oblasti byl program „Informační zdroje pro výzkum a vývoj“ MŠMT. Podpořil 19 projektů na multilicence. Příjemce dotace, který vyhrál v soutěži na základě podaného projektu, obvykle konsorcium vede a podepisuje jeho jménem licenční smlouvy. Členové konsorcia prohlásí, že řešitel jedná jejich jménem.

Konsorcia se zakládají z důvodu získání příznivější ceny na vstup do databází, sloučení tištěných předplatných s nižší cenou, dojednání podmínek pro elektronickou MVS apod. Ve světě značná část konsorcií plní i jiné funkce, např. podpora finanční gramotnosti, distančního vzdělávání, sdílená katalogizace. Lídry jsou vědecké a vysokoškolské knihovny. Evropským trendem posledních let je směřování konsorcií k celostátnímu záběru a širokým strategickým aliancím [Žižková, 2005]. Podmínky zpřístupnění EIZ jsou vždy definovány v licenční smlouvě, na EIZ se vztahuje základní sazba DPH 20%.

Žižková dělí konsorcia na tato 4 období:

1. Období od 80. let 20. století do roku 1989 kdy se uzavíraly individuální institucionální licence, využívaly se pro sekundární databáze, encyklopedie.
2. Období 1990 - 1995 kdy nebyla žádná koordinace nákupu EIZ, izolovaný nákup EIZ na CD ROM.
3. Období 1996 - 2011 kdy se podávaly grantové projekty MŠMT na podporu informační infrastruktury výzkumu a vývoje (a inovací). NTK se snaží o koordinaci více než 60 projektů.

4. Období 2012 - 2015 kdy dochází ke koordinaci projektů ze strany NTK. – koncentrace zájemců, vytvoření jádra zdrojů pro EIZ.

Konsorcia NTK:

1. Efektivní zpřístupnění multioborových licencovaných EIZ, páteře informační infrastruktury výzkumu a vzdělávání (LR1301) Informace – základ výzkumu.
2. Elektronické informační zdroje z oblasti technických a aplikovaných přírodních věd pro výzkum (VZ09003) INFOZ.
3. Primární elektronické informační zdroje z oblasti technických a aplikovaných přírodních věd pro vědu a výzkum (1N04124).
4. Multifunkční centrum Virtuální polytechnické knihovny jako zdroj informací a služeb pro oblast technických a aplikovaných přírodních věd (LI200028).

6.5. Vyhledávání E-časopisů A-Z

Na stránkách NTK je vlevo pod odkazem „Co u nás najdete“ odkaz na E-časopisy A-Z. Po kliknutí na odkaz se otevře tento seznam časopisů, kde jsou obsaženy tituly z elektronických zdrojů předplacených NTK. Seznam se mění v závislosti na počtu předplacených titulů. Elektronické časopisy jsou přístupné vzdáleným přístupem i z počítačů v knihovně. Nejsou obsaženy v katalogu, jsou tituly tištěné.

V aplikaci pro vyhledání e-časopisu si vybereme vpravo jazyk, ve kterém budeme vyhledávat, buď češtinu, nebo angličtinu. Pod výběrem jazyka se nabízejí tři možnosti, jak vyhledat určitý časopis. Je to vyjádřeno odkazy NÁZEV, KATEGORIE, NALÉZT.

Heslo NÁZEV nabízí dvě možnosti hledání určitého titulu - buď podle abecedy, která je pod heslem vypsána a začíná číselnou řadou pro časopisy s číslem na počátku názvu, nebo název či jeho část zadáme do okénka pod abecedou. Do okénka se zadá příslušné slovo nebo slovní spojení a vpravo označí, zda tímto slovem časopis začíná, nebo zda je v názvu obsaženo. Zjistí se tak celkový počet e-časopisů, které byly vyhledány. Pod tímto sdělením je nabídka Přepnout do podrobného zobrazení, po kliknutí na ni se uživateli nabídne další možnost, a to Přepnout do tabulkového zobrazení.

Najít e-časopis Čeština

Název / Kategorie / Nalézt

0-9 A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z Další

Název :   Začíná na Obsahuje **OK**

Celkový počet e-časopisů: 4827
Přepnout do podrobného zobrazení

Název Začíná na : Strana číslo 1 ze 242

B 6 - B Si * B.T. - Baby * Baby - Back * Back - Back * Back - Back * [Následující skupina titulů >>](#)

Název časopisu	ISSN	Akce
B 6 bulletin du service informatique scientifique	1244-524X	
B.B.A.A. Boletín Bibliográfico de Antropología Americana [Zobrazit historii časopisů]	0186-0658	
B. Braun Melsungen AG SWOT Analysis		
B.C. Centre for Excellence in HIV/AIDS Forecast		
B.C.D. Business cycle developments [Zobrazit historii časopisů]	0093-6804	
B.C. digest [Zobrazit historii časopisů]	0825-0103	

Obrázek 5 Vyhledávání E-časopisů A-Z

zdroj: Národní technická knihovna

Najít e-časopis Čeština

Název / Kategorie / Nalézt

0-9 A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V W X Y Z Další

Název :   Začíná na Obsahuje **OK**

Celkový počet e-časopisů: 80831
Přepnout do tabulkového zobrazení

Strana číslo 2679 ze 4043 |< << Předchozí Následující >> >|

[Nature Australia](#) [1324-2598]

Plný text v: [EBSCOhost Academic Search Complete](#)

Dostupný od 2001 do 2005

[Arts and Humanities: Performing Arts, Travel and Leisure](#)
[Earth Sciences: General and Others](#)
[Earth Sciences: Geography](#)
[Environmental Sciences: Biodiversity](#)
[Environmental Sciences: Ecosystems & Ecology](#)

Obrázek 6 Podrobné zobrazení e-časopisů

zdroj: Národní technická knihovna

Další odkaz zní Název začíná na: zde je podrobně členěna abeceda, jednotlivá písmena jsou rozdělena na slabiky, takže je snazší vyhledání požadovaného titulu časopisu. Pod tím je vidět tabulku vyhledaných časopisů, je uvedena odkazy Název časopisu, ISSN, Akce. Za některými názvy časopisů vidíme heslo Zobrazit historii časopisů. Po kliknutí na toto heslo se zjistí název, ISSN, zda je časopis recenzovaný, uvádí se dostupnost, kategorie a historie.

Heslo KATEGORIE umožňuje hledat e-časopisy podle kategorie (vědeckého oboru) a podle podkategorie. V podkategorii je vidět, kolik každá obsahuje titulů. Po kliknutí na OK se objeví známá tabulka vyhledaných časopisů popsaná výše. U některých názvů časopisů je lupa v červeném čtverečku, což upozorňuje uživatele, že časopis je recenzovaný, články jsou hodnoceny před uveřejněním vybranými odborníky z dotyčného oboru.

Heslo NALÉZT nabízí několik možností, jak vyhledat časopis: podle názvu, podle ISSN, poskytovatele nebo kategorie. Pokud bude uživatel hledat časopis podle názvu a zadá do vyhledavače slovo z názvu, jsou vpravo tři možnosti, které zpřesňují vyhledávání: Začíná na, Obsahuje, Přesně. Známou tabulku vyhledaných časopisů lze přepnout do podrobného zobrazení, které informuje o existenci plných textů a jejich dostupnosti, recenzích článků i dalších podrobnostech a SFX. V SFX se otevře okno, v jehož horním pravém rohu je linka Přepnout na zdroje VŠCHT.

V aplikaci pro vyhledávání časopisů se vyhledává dobře, vyhledávání je rychlé, výsledky jsou k dispozici ihned.

7. Další online služby NTK

7.1. Oborová brána TECH

Oborová brána TECH vznikla v listopadu 2007 v návaznosti na projekt VaV „Jednotná informační brána pro hybridní knihovny“, který byl realizován od roku 2001, oficiální začátek TECH byl 1. 1. 2008. Předchůdcem oborové brány pro techniku byl Portál STM, vznikl na základě grantového projektu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Program byl schválen v roce 2001 pod označením LI01018. Oficiální název celého projektu zněl „Informační zdroje pro STM a nástroje pro jejich zpřístupňování“ a byl součástí programu MŠMT LI s názvem „Informační zdroje pro výzkum a vývoj“. Zkratka STM vyjadřovala převažující oborové zaměření Portálu STM na přírodní vědy (Science), techniku (Technology) a lékařství (Medicine).

Cílem celého projektu bylo umožnit uživatelům vyhledat a zpřístupnit tyto zdroje z jednoho místa a poskytnout uživateli pokud možno ucelený přehled všech informačních zdrojů, které byly získány a nakoupeny v rámci programu LI. Součástí přehledu se staly též užitečné informační údaje o zdrojích, jejich řešitelích a správcích i o podmínkách přístupu k nim. Kromě zmíněných tematických okruhů se zde však nacházely i zdroje z jiných oblastí, které byly nakoupeny v rámci projektu LI. Veřejnosti byl Portál STM zpřístupněn v září 2003 [Hvězdová, 2015].

V letech 2009 - 2010 Oborová brána TECH staví vlastní zdroje – databáze odborných volných zdrojů na internetu, adresář výzkumných institucí, odkazy na relevantní vysoké školy, profesionální informační zdroje, statistiky, grantové agentury. TECH je součástí denní praxe informačních a referenčních služeb NTK, podporuje MVS a MMVS NTK. V letech 2011 - 2014 Oborová brána TECH tvoří jeden prostor, který nabízí jednotný postup do českých, zahraničních, volných i licencovaných odborných zdrojů z oblasti techniky a aplikovaných přírodních věd.

Aktuálně se Oborová brána TECH spravuje v Oddělení pro správu elektronických informačních zdrojů, Odbor pro informační management NTK. Administrátorem služby je PhDr. Lenka Hvězdová. Vykonává obsahovou správu Oborové brány TECH na 0,5 pracovního úvazku. Na službě se ještě podílí Odbor pro informační technologie, ICT služby a infrastrukturu a Oddělení informačních služeb.

Oborová brána TECH (stejně jako Jednotná informační brána) byla vybudována na základě technologií MetaLib a SFX. MetaLib zajišťuje jednotné prostředí pro vyhledávání různých informačních zdrojů. MetaLib je od společnosti Exlibris. Další jeho funkce jsou – umožňuje přihlášení a autentizaci, jednotná formulace dotazu, paralelní prohledávání, sloučení výsledků a odstranění duplicit, nabídka podle oprávnění, nabídka vlastního prostředí, přidané služby, stahování záznamů prostřednictvím protokolu Z 39.50 [Hvězdová, 2015]. Nástroj SFX umožňuje propojení na služby, které umožňují získání plného textu článku online, nalezení knihy v katalogu knihovny, uložení bibliografické citace [Hladká, Kučerová, 2009]. Pro webové rozhraní TECH se užívá CMS systém Plone, včetně aplikačního serveru Zope. Konfiguraci a správu zabezpečení provozu Plone a Zope pro potřeby informačního portálu Oborové brány TECH provádějí externí pracovníci [Hvězdová, 2015].

Nevýhodou vyhledávání je, že běžný uživatel musí být pro vyhledávání v licencovaných zdrojích autorizován. Jinou nevýhodou je, že při zpracování výsledku z různých zdrojů se využívá jen několika málo záznamů z každého zdroje, ale i celková nepřehlednost a pomalost systému [Hladká, Kučerová, 2009]. Výhodou je, že meta vyhledávače se dotazují databáze vždy v aktuálním stavu, a výsledky jsou tedy velmi aktuální. Smlouva v NTK na MetaLib na konci roku 2014 skončila [Hladká, Kučerová, 2009].

V roce 2014 došlo k poklesu zákazníků (éra portálů končí, velká konkurence). Byl zjednodušen design, vyhledávací okénko, novinky, mobilní aplikace, propagace. Využívá se Summon NTK (implementace, testování, plný provoz). V roce 2015 Využívá se i nadále Summon NTK, nová verze Plone, byl vytvořen nový design. Přípravuje se transformace Oborové brány TECH do Centrálního portálu knihoven (CPK) [Hvězdová, 2014]. Oborový přístup bude podle Hvězdové přenesen do prostředí Centrálního portálu knihoven. V plánu je upgrade Plonu na verzi 5 (nový model uživatelského rozhraní, spolupráce s moderními webovými prohlížeči nezávisle na koncovém zařízení, nástroje pro správu obsahu portálu, posílení bezpečnosti a stability). Chtějí vytvořit nové dynamické tematické stránky Oborové brány TECH, kde budou informace z různých zdrojů, při kliknutí na obor se objeví nejnovější informace, poskládají se podle předem nadefinovaného schématu. Atraktivním a přehledným způsobem budou skládat, prezentovat a aktualizovat informace o různých oborech a tématech z různých datových zdrojů oborové brány i mimo ni. Portálové funkce a zdroje TECH budou zachovány a aktualizovány. Bude podpořen rozvoj mobilních aplikací. V Jednotné informační bráně bude mít NTK vlastní okénko, bude se prohledávat v Summonu a v Oborové bráně TECH. Na službě se nespouští s jinými institucemi, rádi by navázali spolupráci s knihovnami vysokých škol, které by pomáhaly aktualizovat zdroje. [Hvězdová, 2015].

Vyhledávání na portálu Oborové brány TECH

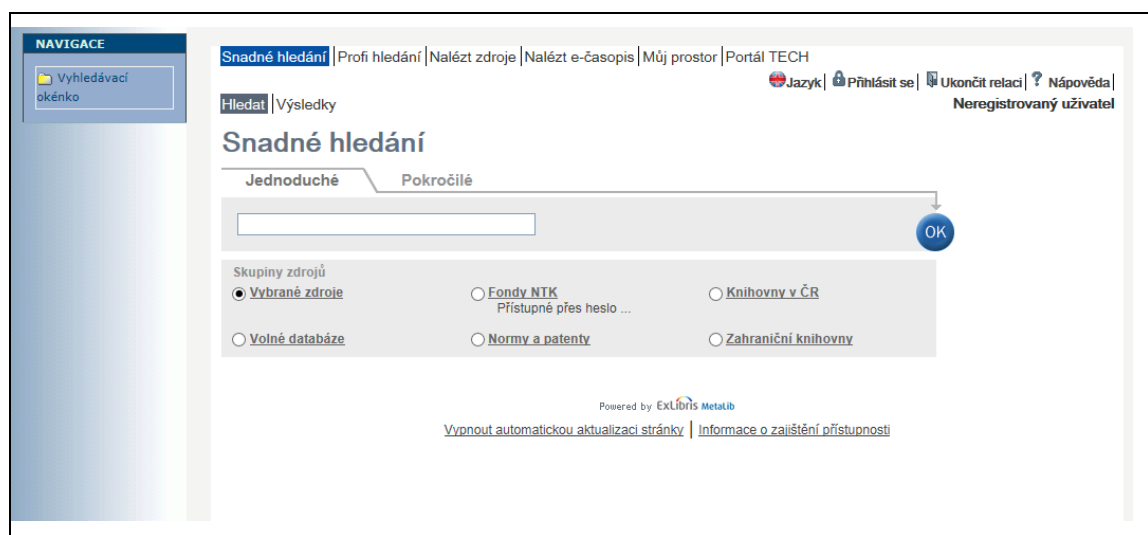
Na webové stránce http://tech.jib.cz/oborova-brana-technika-tech-uvod?set_language=cs je portál Oborové brány TECH. Ve sloupku vlevo je NAVIGACE, kde se nabízí možnosti: Vyhledávač, Odborné zdroje, Novinky, Náповěda, Kontakty, Oborové brány. Vpravo je okénko vyhledavače a pod ním je možno vybrat si odkaz, ve kterém chceme hledat. Na výběr jsou: Vybrané zdroje, Fondy NTK, Knihovny v ČR, Volné databáze, Normy a patenty a Zahraniční knihovny.

Obrázek 7 Oborová brána TECH

zdroj: Národní technická knihovna

Kliknutím na **Hledej**, se otevře následující okno

Obrázek 8 Vyhledávání v Oborové bráně TECH

zdroj: Národní technická knihovna

Zde si lze vybrat jazyk pro vyhledávání – angličtinu nebo češtinu a hledání jednoduché nebo pokročilé. Dole jsou opět vidět skupiny zdrojů pro hledání. V tomto poli v horní liště se nabízejí další možnosti pro vyhledávání: Snadné hledání, Profi hledání, Nalézt zdroje, Nalézt e-časopis, Můj prostor, Portál TECH.

Vrátíme-li se na portál Oborové brány TECH, jak je vidět na prvním obrázku, pod vyhledávačem je uvedeno slovy Potřebuji najít... osm dalších možností hledání informací:

- Článek nebo knihu – pod touto volbou se otevře vyhledávač, který je znázorněn a popsán na druhém obrázku.
- Volný zdroj (hledání) – zde jsou ověřené volně dostupné on-line informační zdroje (databáze).

Další část Oborové brány TECH je věnována vyhledávání v oblasti Výzkumu a vzdělávání:

- Vysoké školy – jedná se o informace o technických a přírodovědných VŠ. Uveden je jejich seznam, z kterého se dostaneme rovnou na webovou stránku vybrané školy.
- Výzkumné ústavy – zde je umístěn adresář 300 výzkumných ústavů.
- Patent – obsahuje seznam databází patentů a patentových úřadů.
- Normu – zde nalezne uživatel seznam databází norem a normativních institucí.
- Granty a zakázky – obsahuje seznam veřejných soutěží na území ČR a EU.
- Statistické ukazatele – jsou přehledné informace o informačních zdrojích zpracovávajících statistická data z vědy a výzkumu či ekonomická data.

K nejvíce využívaným zdrojům patří Katalog NTK a další souborné nebo centrální katalogy českých knihoven (Souborný katalog, Centrální katalog UK, Národní knihovna, knihovna Akademie věd a katalog Knihovny ČVUT). Mezi nejvyužívanější full-textové elektronické zdroje se řadí Primo Central Free, který je přístupný bez přihlášení. Z licencovaných zdrojů jsou to EBSCO, SCIRUS, ProQuest, Science Direct a Wiley Online Library Journals. V roce 2013 navštívilo TECH 17 870 zákazníků, v roce 2014 jen 12 334 zákazníků. 80% uživatelů se na stránky Oborové brány TECH vrací opakovaně.

7.2. Virtuální polytechnická knihovna (VPK)

Je to služba pro registrované uživatele, umístěná na adrese www.vpk.cz. Je to systém pro online dodávání kopií dokumentů. Vznikla v roce 2000. Zpřístupněna pro uživatele byla od 1. 6. 2001. Jde o společný projekt technicky zaměřených knihoven. Jeho cílem je zpřístupnit dokumenty v co největší míře místním i vzdáleným uživatelům. VPK se poskytuje v Oddělení meziknihovních služeb NTK, vedoucí oddělení je Mgr. Marcela Ouzká. Na službu není vyčleněn samostatný pracovní úvazek, služba se poskytuje v rámci pracovních náplní MVS a

MMVS. Externisté se pro poskytování služby nevyužívají. Služba se provozuje v systému Data Flex, kódování je v prostředí C++. Na službě VPK se podílí také Oddělení pro správu elektronických informačních zdrojů a ICT Infrastruktury. Zda má služba objednávky ze zahraničí, nesledují. Dilia zakázala posílat elektronické kopie za hranice, takže se zasílají jen papírové kopie, což je pro zájemce zdlouhavé [Ouzká, 2015].

The screenshot shows the website interface for the Virtual Polytechnical Library. At the top, there is the NTK logo and navigation links. The main heading is 'Virtuální polytechnická knihovna'. Below it, there is a search bar and a list of services. The 'Co VPK nabízí' section describes the document delivery service, including contact information for the service center and a list of related documents.

Obrázek 9 Virtuální polytechnická knihovna

zdroj: Národní technická knihovna

Byl vytvořen katalog periodické literatury, na kterém se podílí 54 institucí. Katalog obsahuje časopisy z fyzických fondů zúčastněných knihoven a jejich licencované zdroje. Tematicky jsou dokumenty z oblasti techniky a aplikovaných přírodních věd a medicíny. Menší část tvoří společenské vědy. Jedná se převážně o odborné časopisy. Prostřednictvím systému VPK poskytuje služby DD 40 knihoven, ostatní poskytují MVS [Ouzká, 2014].

Co všechno umožňuje VPK:

1. Doručí elektronickou cestou elektronickou kopii článku
2. Xerokopii doručí poštou či faxem

3. Zpřístupní články ze zahraničních odborných databází
4. Poskytuje službu Current Contents - zasílání kopií obsahů nových čísel časopisů
5. Umožní online sledování stavu požadavku
6. Uživatelé používají bezhotovostní platby (zřídí si uživatelské a finanční konto)
7. Umožňuje MMVS [Chára, 2014]

Požadavky na služby VPK mají v posledních letech klesající tendenci:

2010	2011	2012	2013	2014
19 974	16 693	15 308	14 482	11 316 [Janík, 2015]

Uživatelé mohou být fyzické i právnické osoby. Uživatel si může zvolit knihovnu, odkud má být požadavek vyřízen, nebo si systém zvolí libovolnou knihovnu, která dokument má. Podle knihovního řádu NTK je cena 1 strany kopie dodané elektronicky z tištěné knihovny jednotky 2,- Kč a připočítává se autorský poplatek 2,42,- Kč za 1 stranu. Cena kopie dodané elektronickou cestou z online databází u článku do 7 stran je 2,- Kč za 1 stránku; jeden článek od 8 stran – 15,- Kč. Pro účastnické knihovny má tato služba několik výhod: sdílejí informace o svých fondech prostřednictvím Souborného katalogu VPK (dále SK VPK), mohou koordinovat akviziční politiku, mají informace o licenčních elektronických zdrojích, jsou poskytovateli služby i uživateli. Povinností účastnických knihoven je sdílet data, poskytovat služby v rámci dohodnutých podmínek a aktualizovat data v SK VPK. Knihovny, které nejsou účastníky služby VPK, jsou pasivní uživatelé, mohou využívat Current Contents a MVS.

Do budoucna je snaha NTK rozšířit systém VPK a zapojit i krajské knihovny. Jedná se také o propojení služby Dodávání dokumentů a VPK. Proběhly analýzy právního zakotvení VPK. Jedná se o technických otázkách (online platby, nová platforma pro VPK, nové uživatelské user-friendly rozhraní, propojení platebního systému). Došlo k postupnému propojování Souborného katalogu ČR a VPK. Počítá se s rozvojem VPK jako nástroje pro zajištění MVS v ČR [Ouzká, 2014]. Ze Souborného katalogu je možno si objednat MVS přes CASLIN i přes VPK. VPK bude součástí Centrálního portálu knihoven, dodávání dokumentů bude realizováno prostřednictvím VPK [Ouzká, 2015]. V roce 2014 celý systém VPK vyřídil 13 049 požadavků, z toho v NTK bylo vyřízeno 7 024 požadavků [Ouzká, 2015]. Uživatelé mají ve VPK založeno konto. Konto pro fyzického uživatele má tyto výhody: může si objednat článek nebo obsah časopisu z SK VPK nebo mimo SK VPK či MMVS. Uživatel má možnost sledovat zadané požadavky, výpis služeb. Celkem bylo do 31. 12. 2014 ve VPK založeno 756 kont [Janík, 2015]

7.3. Národní úložiště šedé literatury (NUŠL)

V roce 1994 NTK vytvořila Kooperační systém šedé literatury. Spolupracovala s Evropskou asociací pro využívání šedé literatury – EAGLE (European Association for Grey Literature Exploitation). Kooperační systém šedé literatury byl v roce 2005 ukončen. Pokračováním v této práci je projekt NUŠL. Začal se realizovat díky podpoře MK ČR v rámci programových projektů výzkumu a vývoje pod názvem “Digitální knihovna šedé literatury – funkční model a pilotní realizace”. Byl rozdělen do tří etap, probíhaly v letech 2008 – 2011 [Pejšová, Fürstová, 2010]. Služba NUŠL se provozuje od roku 2010 v Oddělení digitální NTK, vedoucí je PhDr. Petra Pejšová. Pro službu jsou vyčleněny dva pracovní úvazky, současně se na službě podílí Oddělení informačních technologií úvazkem 0,525 hodin. Služba se provozuje v systému INVENIO [Pejšová, 2015]. Národní úložiště šedé literatury shromažďuje šedou literaturu na národní úrovni.

Co je šedá literatura: “*Dokumenty, které nejsou publikovány obvyklým způsobem a nejsou proto dostupné na běžném knižním trhu (např. diplomové a disertační práce, výzkumné zprávy, interní dokumenty, oficiální publikace atd.). Pro vyhledávání a distribuci šedé literatury existují specializované informační systémy*“ [Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy, 2014].

NUŠL systematicky shromažďuje, dlouhodobě archivuje a zpřístupňuje ověřenou šedou literaturu uživatelům z oblasti vědy, výzkumu a vzdělávání. Jde o nejrůznější druhy zpráv a dokumentů (výroční zprávy, výzkumné zprávy, konferenční materiály - články, prezentace, postery; vysokoškolské kvalifikační práce - bakalářské, diplomové, disertační; firemní literatura, studijní materiály, formální a neformální komunikace - telefonické rozhovory, e-mail, blogy; sociální sítě). Uživatelé šedou literaturu využívají jednorázově i opakovaně.

Při budování digitálního repozitáře NUŠL se klade důraz na dlouhodobou archivaci a zpřístupnění dokumentů. Výhodou pro partnery je zviditelnění instituce a jejich výstupů v ČR i v zahraničí i usnadnění povinného zveřejňování informací. NUŠL má rozsáhlou síť partnerských organizací, které produkují odbornou a informačně cennou šedou literaturu. Je nutno dodržovat autorská práva a uzavřít s producenty šedé literatury licenční smlouvu, kde budou jasně stanovena pravidla dalšího využití dokumentů. Partnerských organizací je 130 (k 1. 9. 2015) [Pejšová, 2015]. Uživatelé získají jednotný přístup k informacím o šedé literatuře v ČR, intuitivní jednoduché vyhledávání, příjemné grafické rozhraní, informace o umístění a dostupnosti dokumentů. Je několik možností, jak se zapojit do NUŠL: připojení vlastního digitálního repozitáře k NUŠL; vytvoření nové lokální instalace repozitáře v instituci, která chce spolupracovat; přímé vkládání dokumentů do NUŠL. Všechny varianty

spolupráce jsou poskytovány zdarma. Každý rok zasedá Rada NUŠL, kde se hodnotí činnost služby za uplynulý rok a řeší se vývoj služby NUŠL do budoucnosti, zúčastňují se zástupci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Rady vysokých škol a partnerských organizací [Pejšová, 2015].

V roce 2008 vznikly první webové stránky <http://nusl.techlib.cz/>. Jsou vytvořené v aplikaci Media wiki, aplikace podporuje sdílenou tvorbu obsahu. Informují o výstupech projektu NUŠL, o informačních zdrojích šedé literatury, odkazují na portály podporující výzkum a vývoj ve vědě v ČR, věnují se legislativě spojené s šedou literaturou, poskytují aktuální informace o šedé literatuře i ve světě [Pejšová, Fürstová, 2010].

Vyhledávání na portálu NUŠL

Portál je na adrese www.nusl.cz.

Obrázek 10 Národní úložiště šedé literatury

zdroj: Národní technická knihovna

Při vyhledávání si lze vybrat anglické rozhraní a využít nápovědu. Pod vyhledavačem v horní liště je pět možností, pod kterými je možné hledat: Věda a výzkum, Školství, Kultura, Státní správa, Ostatní. V závorce vždy vidíme počet dokumentů u každého tématu. Pod každým heslem je další výběr možností k hledání:

Věda a výzkum: AV ČR – humanitní a společenské vědy

AV ČR – neživá příroda

AV ČR – živá příroda a chemické vědy

VVI

Výzkumné ústavy

Školství: Soukromé vysoké školy

Vysoké školy

Kultura: Galerie

Knihovny

Muzea

Národní památkový ústav

Státní správa: Ministerstvo spravedlnosti

Ministerstvo životního prostředí

Parlamentní institut

Státní úřad pro jadernou bezpečnost

Ostatní: Banky

Neziskové organizace

Osobní archivy

Na portálu se dá vlevo hledat podle typu dokumentu, lze vyhledávat v tématech:

Analytické a metodické materiály

Autorské práce

Firemní literatura

Konferenční materiály

Ostatní

Personálie

Propagační materiály

Vysokoškolské práce

Zprávy

Dále je možno vyhledávat osoby, hledat podle klíčových slov, vybrat si jazyk a plný text.

Vpravo je možnost vyhledávání v zahraničních databázích:

WorldWideScience.org – globální brána vědy, vyhledávání v národních a mezinárodních vědeckých databázích a portálech.

OpenGrey – evropská databáze šedé literatury, oblast vědy, techniky, ekonomie, humanitních a dalších věd.

OpenAIRE – portál umožňuje přístup k 8 miliónům publikací ze 450 evropských repozitářů.

PUMA – přístup k institucionálním repozitářům v Itálii.

BASE – vyhledávač spravovaný univerzitní knihovnou v Biefieldu.

ArXiv.org – elektronický archiv volně dostupných preprintů z oblasti matematiky, fyziky, astronomie, informatiky, ekonomie, biologie, statistiky, matematické ekonomie.

V roce 2013 s NUŠL spolupracovalo 111 institucí z oblasti vědy, výzkumu, školství, kultury a státní správy. V digitálním repozitáři bylo 117 tisíc záznamů a ve vyhledávacím rozhraní www.nusl.cz se nacházelo 250 tisíc záznamů šedé literatury. Návštěv se uskutečnilo 143 tisíc [Výroční zpráva NTK, 2013]. Ke konci roku 2014 spolupracovalo 121 institucí, ve vyhledávacím rozhraní služby NUŠL bylo 291 tisíc záznamů, uskutečnilo se 188 tisíc návštěv. Služba NUŠL má v plánu dále rozšiřovat partnerskou síť producentů dat šedé literatury. Nadále zkvalitňují uživatelské vyhledávací rozhraní www.nusl.cz. Apelují na partnerské instituce, aby do NUŠL vkládaly plné texty a další typy dokumentů. Rozšiřují povědomí o využívání licencí Creative Commons [Pejšová, 2015].

7.4. Služba eBooks on Demand

7.4.1. Digitalizace historických tisků v knihovnách

V dnešní době velkého rozvoje informačních technologií se knihovnám otevřela nová možnost, jak efektivně chránit knižní kulturní dědictví a zároveň ho zpřístupnit ve větší míře uživatelům. Cílem služby „eBooks on Demand“ je digitalizace historických fondů na objednávku. Badatelé, kteří chtějí pracovat s historickými fondy, měli omezené možnosti. Absenční i prezenční výpůjčky jsou u těchto knih vzhledem ke stavu a vzácnosti rizikové. Problematické je i kopírování. Badatelé byli nuceni cestovat do knihovny, která dokumenty vlastní. Tuto situaci v současné době řeší projekty národní i lokální digitalizace. Dosud byla digitalizována zejména knižní produkce z let 1500 - 1900 [Simandlová, 2011]. Problémem je ale složitý identifikační popis a decentralizovaný způsob zpřístupnění fondů. Zpřístupnění částečně řeší např. projekt Europeana - Evropská digitální knihovna.

Podle Erlanda Koldinga Nielsena [2007] existuje pět problematických oblastí v digitalizaci v evropských knihovnách. Za prvé jsou to technologické problémy, a to především z pohledu financování nákupu různého hardwarového zařízení k digitalizaci. Dále je to důležitost zavedení standardních norem pro formát. Formát musí být vhodný pro uživatele i dlouhodobou archivaci. Za třetí je velkou překážkou financování, protože převážná většina knihoven těžko hledá v rozpočtu prostředky na velké digitalizační projekty. Za čtvrté je problémem organizace procesu digitalizace. Ovšem největší překážkou je copyright [Simandlová, 2011]. Projekt Elektronické knihy na objednávku (eBooks on Demand, dále EOD) řeší výše uvedené problémy, poskytuje kvalitní digitalizaci a je uvedenými problémy velmi ovlivněn. Rozvoj služby EOD prošel dvěma etapami. Nejdříve probíhal projekt *Digitalizace na objednávku* (Digitalisation on Demand – DOD). Hlavním úkolem bylo vytvoření stabilního zázemí pro tuto službu a ověření, zda bude o ni mezi uživateli zájem. Druhou fází bylo období, před zahájením projektu *Elektronické knihy na objednávku – Evropská knihovní síť* (eBooks on Demand – A European Library Network). Tento projekt skončil v dubnu 2014, služba EOD se ovšem poskytuje nadále.

Knihovna, která se rozhodne připojit k síti EOD, musí splňovat tyto požadavky:

1. má k dispozici kvalitní knižní skener
2. má připojení k internetu
3. vlastní nebo spravuje historický fond obsahující volná díla z hlediska copyrightu
4. má elektronický katalog či jinak zpřístupněné záznamy historického fondu na internetu
5. má pro službu personální zajištění

Připojením do sítě získá knihovna řadu výhod. Rozšíří služby pro uživatele na celém světě, získá finanční prostředky na digitalizaci knih ze svého historického fondu a samozřejmě také získá nové zkušenosti v oblasti digitalizace a mezinárodní spolupráci. V současnosti je podle Jakuba Řiháka [2015] v síti EOD zapojeno 40 knihoven ze 12 evropských zemí. Zákazníkem služby EOD se může stát osoba starší 18 let nebo právnická osoba, která nemusí být registrovaným uživatelem knihovny poskytující službu EOD. Zákazníkem se stává ve chvíli, kdy vstoupí do právního vztahu s poskytovatelem služeb, a to závazným potvrzením objednávky za strany knihovny prostřednictvím e-mailu. Zákazník má právo na využití výsledného produktu pouze pro osobní potřebu. Nemá právo tento produkt zpřístupnit online pomocí internetu třetím osobám, ani za úplaty či bezúplatně [Simandlová, 2011].

7.4.2. Služba „eBooks on Demand“ v NTK

NTK je od roku 2009 zapojena do Evropského projektu eBooks on Demand – A European Library Network [Výroční zpráva NTK, 2013]. Od 1. 2. 2010 spustila Národní technická knihovna službu pro uživatele [Ouzká, Řihák, ústní sdělení 26. 8. 2015]. Národní technická knihovna byla příjemcem dotace z programu Kultura 2007 – 2013. Podle Jakuba Řiháka [2015] po skončení projektu financují službu eBooks on Demand (dále EOD) z vlastních zdrojů, platí roční členský poplatek 1 000 EUR. Část těchto nákladů pokryjí výtěžky z digitalizace knih realizované přes zmíněnou službu.

Služba EOD se poskytuje v Oddělení meziknihovnických služeb NTK, vedoucí oddělení je Mgr. Marcela Ouzká. Na službu je vyčleněna přibližně ¼ pracovního úvazku, provozuje se v rámci digitalizace. Na službě se podílí také externí pracovníci, pomáhají vytvářet metadatové soubory, jejich popis. Pro tvorbu metadat se využívají i stážisté ze středních škol. NTK nabízí k digitalizaci tisky od roku 1500 – 1914 včetně. Záznamy se skenují ve formátu TIF s rozlišením 300 DPI v barvě ve 24 bitové hloubce. Vše se skenuje na knižních velkoformátových skenerech ručně. Digitalizované záznamy se ukládají na diskové pole v NTK, kde je pro ně vyčleněn prostor. Skeny se posílají do Univerzitní knihovny v Innsbrucku, kde se provádí optické rozpoznání textu v programu Abbyrecognition server verze 4.0. Následně se vytvoří dokument ve formátu PDF. Uživatel pak může s textem snadno pracovat. Dokument se vrátí zpět knihovně, podle přání zákazníka se vypálí na DVD, CD nebo se pošle uživateli odkaz na dokument. Má 60 dní na to, aby si ho stáhl. Po uplynutí dvou měsíců může NTK dokument zveřejnit v digitální knihovně [Ouzká, Řihák, ústní sdělení 26. 8. 2015].

Podle Knihovního řádu NTK je náplní služby EOD digitalizace dokumentů na objednávku z knihovního fondu NTK, které již nejsou chráněny autorským právem. Služba EOD je zaměřena pouze na digitalizaci knih, nevztahuje se na seriálové a jiné dokumenty. Podmínkou realizace služby je digitalizace celé knihy, ne jen jejích částí. Pokud zákazník pošle objednávku, NTK potvrdí e-mailem její přijetí. Znamená to zaregistrování objednávky zákazníka. Smlouva nevznikne, pokud NTK nepotvrdí zákazníkovi prostřednictvím e-mailu, že mu objednanou knihu může poslat. Toto potvrzení je závislé na fyzické dostupnosti knihy, jejím fyzickém stavu a na vázanosti knihy k autorskému právu.

Knihovna nabízí zprostředkovanou digitalizaci z fondu spolupracujících institucí – Národní lékařské knihovny (NLK), Divadelního ústavu, Vojenského historického ústavu, SVK Hradec Králové, KVK Liberec.

Lhůta pro doručení elektronické knihy zákazníkovi je stanovena na 14 dní. Pokud dojde k prodlení, oznámí to knihovna zákazníkovi e-mailem. Cena za objednávku elektronické knihy se skládá z manipulačního poplatku 200,- Kč a 4,- Kč za každou stránku. Podle Knihovního řádu EOD může dojít ke změně ceny u knih vydaných před rokem 1801, vzhledem ke stavu opotřebení a hodnotě knihy.

Největší zájem je o dokumenty v němčině, češtině, italštině, z oboru zemědělství, potravinářského průmyslu, architektury [Ouzká, Řihák, ústní sdělení 26. 8. 2015]. K 26. 8. 2015 nabízí NTK k digitalizaci 1 720 monografií. Na službě EOD se podílí i další oddělení NTK jako je Oddělení informačních technologií, Referát historického fondu a Oddělení PR. V roce 2013 bylo v rámci služby EOD digitalizováno celkem 41 knih [Výroční zpráva NTK, 2013]. V roce 2014 bylo realizováno 32 objednávek. Celkový počet došlých objednávek od roku 2010 je 183 došlých a 149 realizovaných [Řihák, 2015].

Služba EOD bude dále v NTK pokračovat, pokud bude možná spolupráce s Univerzitní knihovnou v Innsbrucku. (Knihovně v Innsbrucku se platí paušální poplatek 1 000 Euro a ¼ ceny z každé digitalizované knihy). Síť EOD se bude jistě rozšiřovat. Knihoven s historickým fondem je velké množství. V NTK by rádi inovovali vybavení, pořídili si nové skenery [Ouzká, Řihák, ústní sdělení 26. 8. 2015].

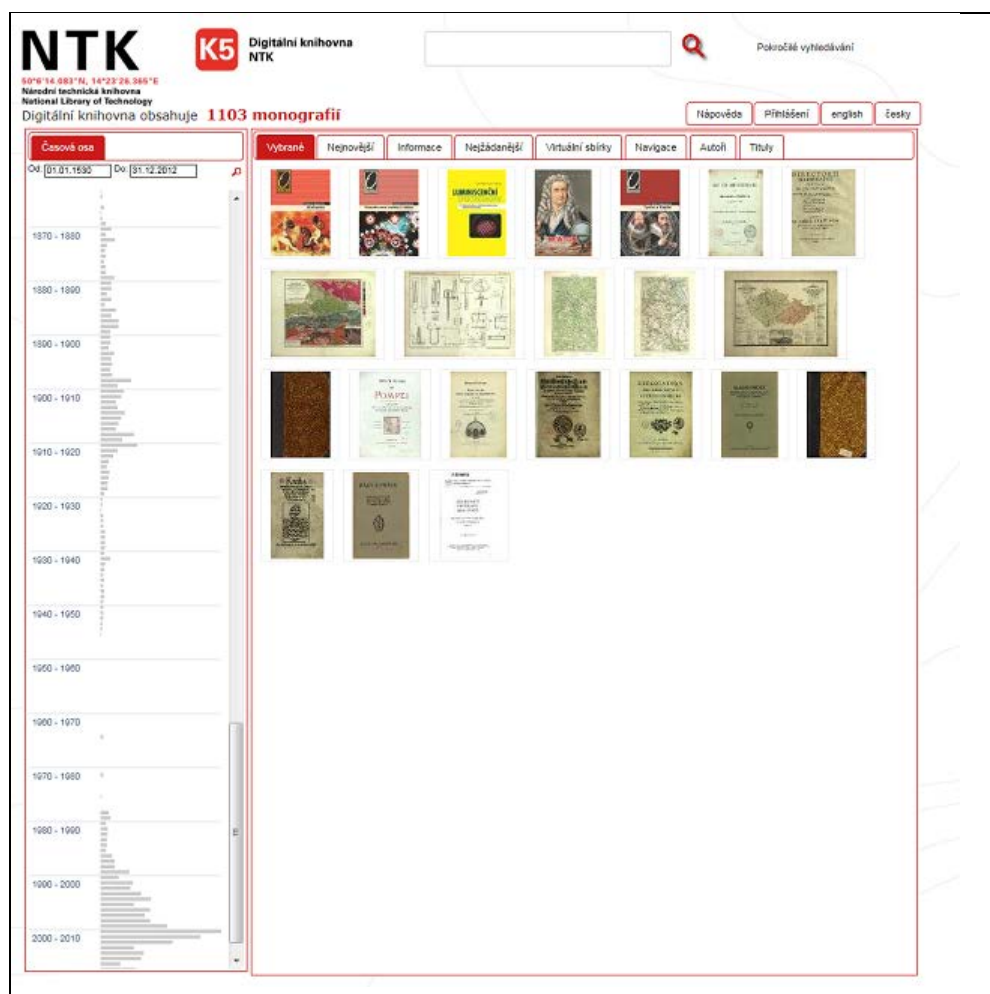
7.5. Digitální knihovna NTK

Národní technická knihovna (tehdy ještě Státní technická knihovna) začala zpřístupňovat online digitalizované dokumenty ze svého fondu již v roce 2007 v systému Kramerius 3 (vývojářem systému byla společnost Qbizm). Zpřístupňována byla nejprve digitalizovaná historická periodika (například Časopis pro průmysl chemický, Český mechanik a další). V roce 2008 začala knihovna digitalizovat a zpřístupňovat online učební texty ze svého fondu. Od května 2012 začala NTK používat systém Kramerius 4. Systém vyvíjí společnost Incad ve spolupráci s Knihovnou Akademie věd, Moravskou zemskou knihovnou v Brně a Národní knihovnou ČR. NTK se podílí na připomínkování a ideovém základu vývoje [Řihák, ústní sdělení 8. 9. 2015]. Od srpna 2015 se používá systém Kramerius 5. Dokumenty jsou ve formátech PDF a JPG 2000 Image Server [Národní technická knihovna, 2014]. Digitální knihovna NTK se provozuje v Oddělení ICT služeb. Hlavní zodpovědnost za správu systému Kramerius v NTK má Ing. Jakub Řihák. Na službu je tedy vyčleněn jeden pracovní úvazek. Na přípravě digitalizovaných dokumentů ke zveřejnění v Digitální knihovně NTK se v případě potřeby podílejí externisté (stážisté). Jedná se zpravidla o úkony jako tvorba metadat a kontrola výstupů z OCR zpracování dokumentů. OCR je optické rozpoznání textu a

umožňuje převod naskenované stránky zpět na text. Na službě Digitální knihovna se podílí Oddělení ICT služeb, Oddělení ICT infrastruktury, Referát historického fondu (výběr dokumentů k digitalizaci) a Oddělení meziknihovnických služeb (kontrola OCR výstupů, digitalizace dokumentů) [Řihák, ústní sdělení 8. 9. 2015].

Digitální knihovna NTK obsahuje digitalizované dokumenty v národních programech Memoriae Mundi Series Bohemica a Kramerius i další elektronické dokumenty. Metadada jsou přístupná všem, a to i obrazová data, která nechrání autorský zákon. Dokumenty chráněné autorským zákonem jsou přístupné jen z počítačů NTK. Obsahuje: 64 map, 10 periodik, 271 900 stránek, 1096 monografií (stav k 8. 9. 2015). Poskytuje možnost jednoduchého přístupu k dokumentům, které jsou často unikátní a vzácné a tvoří součást kulturního dědictví. Digitální dokumenty je možno plnotextově vyhledávat, tisknout si jednotlivé stránky nebo články. Dokumenty jsou ve formátech PDF a JPG 2000 Image Server [Národní technická knihovna, 2014].

Vyhledávání v Digitální knihovně

Obrázek 11 Digitální knihovna

zdroj: Národní technická knihovna

Je možné vyhledávat vlevo podle časové osy. Ta zahrnuje období od 1. 1. 1530 – 31. 12. 2012. Na ose si lze vybrat určité období. Je možno použít jednoduché nebo pokročilé vyhledávání a vybrat si jazyk. Pod odkazem Pokročilé vyhledávání lze zadávat různá metadata: ISBN/ISSN, název titulu, klíčová slova, autor, rok, MDT, DDT. Dále se na úvodní stránce nabízí tyto možnosti hledání: Vybrané, Nejnovější, Informace, Nejžádanější, Virtuální služby, Navigace, Autoři, Tituly. Pod heslem Informace se uživatel dozví, že digitální knihovna obsahuje tituly ze sbírek NTK – několik stovek převážně učebních textů, technickou literaturu a knihy zveřejněné v rámci projektu EOD. Jsou zde knihy z nakladatelství Academia digitalizované v rámci projektu E-knihy do každé knihovny (zpřístupňování elektronických verzí novějších českých knih v knihovnách na monitorech knihoven). Virtuální sbírky – zde jsou připraveny knihy Academia, mapy, historické dokumenty, slovníky ELAG [Národní technická knihovna, 2014].

V roce 2012 měla Digitální knihovna NTK 3 138 návštěv, v roce 2013 to bylo 5 861, tj. o 87% více [Výroční zpráva NTK, 2013]. V roce 2014 se uskutečnilo 6 345 návštěv [Řihák, ústní sdělení 8. 9. 2015].

Uživatelé využívají Digitální knihovnu jednorázově i opakovaně. Z celkového počtu 19 226 návštěv (počítáno od 1. 5. 2012 do 6. 9. 2015) bylo 13 411 návštěv jednorázových. Zbytek návštěv (5 815) byl opakovaný s různou mírou opakování:

2 opakování: 1 639 návštěv

3 opakování: 630 návštěv

4 opakování: 368 návštěv

5 opakování: 266 návštěv

6 opakování: 199 návštěv

7 opakování: 167 návštěv

8 opakování 139 návštěv

9 – 14 opakování: 510 návštěv

15 -25 opakování: 404 návštěv

26 – 50 opakování: 516 návštěv

51 – 100 opakování: 555 návštěv [Řihák, ústní sdělení 8. 9. 2015].

System Kramerius se stále vyvíjí. Aktuálně je ve vývoji nové uživatelské rozhraní, které by mělo přinést uživatelům mnohem intuitivnější prohlížení digitalizovaných dokumentů a další práci s nimi. Ve vývoji je mobilní aplikace Kramerius, která bude umožňovat studium

digitalizovaných dokumentů na vlastních "chytrých" mobilních zařízeních. Ing. Řihák nedávno dokončil vkládání digitalizovaných skript ve vysoké kvalitě, jejich čtení by mělo být daleko pohodlnější a příjemnější než dosud. Aktuální novinkou je zpřístupnění všech dokumentů v Digitální knihovně NTK na počítačových terminálech v celé budově Národní technické knihovny. Díky tomuto novému způsobu zpřístupňování digitalizovaných dokumentů si slibují zvýšení návštěvnosti celé Digitální knihovny i zlepšení možnosti využití autorsky chráněných digitalizovaných dokumentů. Jedná se zejména o digitalizovaná aktuální vysokoškolská skripta [Řihák, ústní sdělení 8. 9. 2015].

7.6. Online služba Ptejte se knihovny

NTK se aktivně podílí na službě Ptejte se knihovny. Služba patří do Oddělení informačních služeb, oddělení vede Bc. Alena Chodounská. První odpověď na dotaz uživatele se datuje na den 21. 2. 2007. V Oddělení informačních služeb pracuje devět pracovníků, z nichž polovina má v pracovní náplni službu Ptejte se knihovny. Externisté se při poskytování služby nevyužívají. Na službě se dále podílí Oddělení knihovnických služeb a Referát pro metodiku a specializované akademické služby [Janík, 14. 10. 2015]. Online služba Ptejte se knihovny je služba čtenářům, kdy mohou položit dotaz, žádost o informaci. Názvy virtuálních referenčních služeb jsou různé, ale v principu se jedná o tradiční online dotazovací služby. V zahraničí existují také, jsou to např. v britských knihovnách „Ask your librarian“ nebo „QuestionPoint OCLC“. Ptejte se knihovny je kooperativní a koordinovaný systém, ve kterém jsou přihlášeny různé knihovny. Koordinuje jej NK ČR.

Knihovna, která se rozhodne poskytovat kooperativně tuto službu, se přihlásí do systému, umístí na své stránky logo služby - jako základní upozornění uživateli, kde je možno položit dotaz. [Hemola, Pospíšilová, 2004]. „Pasivní knihovna“ pouze zprostředkovává službu umístěním loga na svých stránkách. Dotazy jsou přesměrovány do NK ČR, ta na ně odpovídá přímo. „Aktivní knihovna“ má přesměrovány dotazy z loga do své schránky a odpovídá na ně sama.

Aktivně zapojené knihovny mají několik úkolů:

1. Vytvořit pro potřeby PSK speciální e-mailový účet ve formě ptejteseknihovny@domenaknihovny.cz. Tam budou směřovat dotazy a odtud se budou posílat do archivu.
2. Knihovna se může zavázat, že bude zodpovídat dotazy z určité oblasti (podle svého zaměření, regionální témata...)

3. V modulu administrace PSK vyplní knihovna základní informace o knihovně (URL, e-mail, garantované oblasti atd.). Systém z těchto údajů generuje popis knihovny, bude se zobrazovat v sekci Zúčastněné knihovny.
4. Knihovna nejzajímavější dotazy, které mohou mít přínos i pro další čtenáře, přemísťuje do archivu. V archivu je u každého dotazu uvedena knihovna, která na dotaz odpovídala.
5. Povinností knihovny je odpovědět na dotaz do 48 hodin.
6. Pokud knihovna nemůže odpovědět na dotaz do 48 hodin, je povinna o tom uživatele informovat.
7. Knihovna je rovněž povinna zodpovědět dotazy, které se týkají jejích fondů a poskytovaných služeb a také z oblasti, kterou se zavázala v systému garantovat.
8. Dotaz, na který nemůže odpovědět, předá knihovně, která garantuje odpovědi na dotazy z konkrétní oblasti, nebo NK ČR. O předání dotazu informuje uživatele, lhůta 48 hodin se začne počítat znovu [Hemola, Pospíšilová, 2004].

Na službě se do konce roku 2014 aktivně podílelo 85 knihoven.

NTK je do služby Ptejte se knihovny zapojena dvojitým způsobem. Jednak zodpovídá e-mailové dotazy, zaslané uživateli a předané z jiných knihoven, a jednak se spolupodílí na poskytování konzultací prostřednictvím chatu vždy ve středu od 10 do 12 hodin. V obou případech funguje NTK jako garant pro dotazy technického zaměření. V roce 2014 NTK zodpověděla 81 e-mailových dotazů a 11 dotazů na online chatu. [Chodounská, 2015].

8. Perspektiva online služeb v NTK

NTK se podle mého názoru snaží poskytovat co nejlepší služby uživatelům. Podle Martina Svobody [Shrnutí panelové diskuse v NTK, 2014] knihovna posílí především služby vzdáleným uživatelům. Cílem NTK je podporovat vynikající výuku a vzdělání v dejvickém kampusu i celé zemi. NTK by se měla stát co nejlepší knihovnou a nabízet kvalitní, žádané a zároveň dobře organizované služby. Podle dotazníkového šetření NTK z roku 2012 je nabídka informačních zdrojů knihovny pro většinu uživatelů výborná nebo dobrá.

Oborová brána TECH má své pravidelné čtenáře a uživatele. NTK hledá partnera pro další rozvoj brány TECH a administraci zejména odborných volných zdrojů - oborový přístup bude přenesen do prostředí CPK [Hvězdová, 2014]. Aktuální plány souvisí s tím, zda bude schválena žádost o dotaci z programu VISK8/B, který TECH spolufinancuje. Žádost do programu VISK8/B pro zajištění provozu Oborové brány TECH pravidelně každý rok obsahuje pouze dotaci na správu serveru ZOPE a CMS systému Plone, které umožňují provoz webového rozhraní portálu TECH. Kromě toho se každý rok žádá o různé částky na různé aktivity pro rozšíření služeb Oborové brány TECH. Na rok 2015 žádali o dotaci na úpravu webu v souvislosti s upgradem systému Plone, nový grafický design, změnu vyhledávacího nástroje a přípravu tematických dynamických stránek. Tato dotace pokrývá náklady na uvedené služby ze 70%, 30% hradí NTK - to je podmínka programu VISK [Hvězdová, 2015].

Pokud jde o Virtuální polytechnickou knihovnu, je snaha o rozšíření systému, probíhá jednání mezi NK ČR a NTK o službách a funkcích, které poskytuje VPK a které jsou využívány v eDDO. NTK také usiluje o zapojení krajských knihoven, které dosud nejsou v tomto systému. Bude se postupně propojovat SK ČR a VPK. VPK bude fungovat jako komplexní nástroj pro zajištění MVS v ČR, včetně vazby na Souborný katalog ČR [Ouzká, 2014].

Pracovníci služby NUŠL mají v plánu dále rozšiřovat partnerskou síť producentů dat šedé literatury. Neustále zkvalitňují uživatelské vyhledávací rozhraní a apelují na partnerské instituce, aby do NUŠL vkládaly plné texty a další typy dokumentů. Rozšiřují povědomí o využívání licencí Creative Commons [Pejšová, 2015].

Digitální knihovna NTK plánuje zpřístupnění nového uživatelského rozhraní systému Kramerius, musí mu předcházet náležité testování. Od září 2015 byl povolen tisk z Digitální knihovny NTK v budově NTK. Vzhledem ke zpřístupnění všech dokumentů z Digitální knihovny NTK na počítačových terminálech v budově NTK, předpokládají zvýšení návštěvnosti Digitální knihovny [Řihák, 2015]. Služba eBooks on Demand počítá v budoucnu s rozšířením své sítě. Budou inovovat technické vybavení [Ouzká, 2015].

Nová verze služby Ptejte se knihovny byla pro veřejnost i spolupracující knihovny spuštěna 2. března 2015. Tento projekt řeší NK ČR, NTK je pouze jednou ze zapojených knihoven. Největší změny se odehrály v technickém a softwarovém zázemí. Po více než deseti letech fungování služby Ptejte se knihovny vznikl nově modul, který knihovnám na jednom místě nabízí nástroje pro příjem dotazů, jejich zodpovídání a publikování v archivu. Pro spolupracující knihovny se tak velmi výrazně změnil způsob, jakým se službou pracují. Nyní je potřeba, aby nastavení jednotlivých služeb a funkcí ve zmíněném modulu prověřil reálný provoz Ptejte se knihovny. V nejbližší době bude snaha soustředit se zejména na optimální vyladění jednotlivých funkcí a služeb modulu a funkcí, které v rámci projektu v krátkém časovém limitu nebyly zcela připraveny. Je zřejmé, že tato služba má své pevné místo v nabídce knihoven. Není vázaná na registraci v žádné knihovně, a může ji tedy využít skutečně kdokoliv. Pro mnoho uživatelů působí i jako pozitivní reakce na služby knihoven. Knihovny mají zájem se do služby zapojit a stále více žadatelů využívá chat. [Košťálová, 2015]. NTK aktivnější zapojení do služby Ptejte se knihovny v současné době nepředpokládá [Chodounská, 2015].

9. Závěr

Knihovny jsou jedna z možností, kde mohou uživatelé hledat informace. Cílem knihoven je vytvořit síť, které budou poskytovat svobodný přístup k informacím. Knihovníci vidí dopředu a chtějí zlepšovat možnosti takové sítě, která jim přivede další uživatele, požadující okamžitý přístup k informacím. Výhody, které to přinese, jsou jasné – rozvoj společnosti, výzkumu, obchodu, ekonomiky [Allison, 2013].

Můžeme si vzpomenout na rok 1991, kdy počítače byly zvláštností a knihovníci se běžně nacházeli v digitální propasti. Dokonce se báli, že čtenáři budou nespokojeni, protože knihovny tehdy neměly dost počítačů. Od té doby se knihovnické technologie dramaticky proměnily. Rozpočty knihoven jsou přesměrovány na podporu nových technologií, manažeři se snaží ušetřit na jiných místech a technologie nakoupit.

Bezdrátové sítě jsou v kavárnách a knihovnách po celém světě. Knihovny směřují do budoucnosti tempem, které je nepohodlné pro mnoho knihovníků. Všudypřítomné jsou mobilní technologie. Knihovníci musí hledat cesty, jak poskytnout služby také uživatelům těchto technologií. V NTK proto zavedli možnost prohledávat katalog knihovny přes mobilní přístup. Bylo vytvořeno optimalizované webové rozhraní přes Google Play.

V současnosti se NTK integruje s knihovnou Ústavu organické chemie a biochemie. Vyvstává potřeba konsorciálního modelu tak, aby byl umožněn přístup čtenářů jen k jejich knihovně nebo zaplacené kombinaci fondů ostatních knihoven. Je nutná podpora kombinování a afiliací, aby se zvýšil uživatelský komfort.

NTK využívá nejmodernější technologie a snaží se o co nejširší zpřístupnění služeb. Klade větší a větší důraz na elektronické zdroje. Trend se odráží i v nákupech. V roce 2014 nakoupila knihovna 37 000 nových e-knih a 800 titulů elektronických časopisů. Knihovna elektronických knih ebrary NTK, která pokrývá přírodovědné a technické obory, zvýší počet knih z 6 000 na téměř 26 000.

Důležité je, aby uživatel skutečně našel v katalogu dokumenty, které potřebuje ke studiu, ke své práci či koníčku, aby dokumenty a služby byly využívány a hodnotily se tak mravenčí práce knihovníků a dalších pracovníků, kteří tvoří kolektiv NTK. Knihovna, to je hlavně služba veřejnosti. Musí dnes konkurovat takovým službám, jako je Google a některým dalším možnostem na internetu. A online služba je vlastně dokonalá služba, s jejíž pomocí může čtenář jedné knihovny získat rychle každý dokument z celého světa.

10. Seznam použitých zdrojů

ALLISON, Dee Ann. *The patron-driven library: a practical guide for managing collections and services in the digital age*. Oxford: Chandos, 2013. 352 s. Chandos information professional series. ISBN 978-1-84334-736-1.

ČESKÁ TERMINOLOGICKÁ DATABÁZE KNIHOVNICTVÍ A INFORMAČNÍ VĚDY (TDKIV). *Databáze Národní knihovny ČR* [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2014 [cit. 2015-04-20]. Dostupné z:

http://aleph.nkp.cz/F/JJ5G6THS63JBCUV3KJYGR178C5FLQB1174D3XCHCMNVPEQ9U81-00791?func=file&file_name=find-b.

FÜRSTOVÁ, Iveta a PEJŠOVÁ, Petra. Národní úložiště šedé literatury. In: *INFORUM 2010: 16. konference o profesionálních informačních zdrojích, 25.-27. května 2010, Vysoká škola ekonomická, Praha* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2010. [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2010/furstova-iveta-1.pdf>.

HEMOLA, Hanuš a POSPÍŠILOVÁ, Jindřiška. Ptejte se knihovny – stará služba v novém. In: *INFORUM 2004: 10. konference o profesionálních informačních zdrojích, 25.-27. května 2004, Vysoká škola ekonomická, Praha* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2004 [cit. 2014-01-08]. ISSN 1801-2213. Dostupný z: http://www.inforum.cz/pdf/2004/Hemola_Hanus.pdf.

HLADKÁ, Jitka a KUČEROVÁ, Andrea. Oborovou branou TECH do světa technických informací. *Čtenář*, 2009, **61**(5), 167-171. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkkk.cz/clanky/2009-roc-61/05-2009/oborovou-branou-tech-do-sveta-technickyh-informaci-58-394.htm>.

HVĚZDOVÁ, Lenka. Oborová brána TECH. *CzSeminář „Okna oborů dokořán! Proč a jak využívat oborové brány & jak dál v CPK?“* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2014 [cit. 2015-01-02]. Dostupné z: http://invenio.nusl.cz/record/178117/files/idr-864_1.pdf

HVĚZDOVÁ, Lenka: E-mail ze dne 18. 3. 2015

HVĚZDOVÁ, Lenka: Ústní sdělení 22. 9. 2015

HVĚZDOVÁ, Lenka: E-mail ze dne 4. 11. 2015

CHÁRA, Luboš. Virtuální polytechnická knihovna VPK. *Přístupy k fondům veřejných knihoven* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2014 [cit. 2015-01-12]. Dostupné z: http://invenio.nusl.cz/record/177587/files/idr-826_1.pdf

CHODOUNSKÁ, Alena: E-mail ze dne 10. 7. 2015

JANÍČEK, Milan. "Máte to?" - Summon jako základní vyhledávací nástroj NTK. In: *INFORUM 2013: 19. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, 21. – 22.května 2013, Vysoká škola ekonomická, Praha* [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2013 [cit. 2014-11-16]. ISSN 1801-2213. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2013/janicek-milan.pdf>.

JANÍK, Marek: E-mail ze dne 11. 5. 2015

JANÍK, Marek a NÁDHERNÝ, Ladislav. Využití Oborové brány TECH: 1. 1. 2011 - 31. 12. 2011: *analýza* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2012 [cit. 2015-01-02]. Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/151613>

JIRÁT, Jiří. Zlatá cesta otevřeného přístupu v oblasti odborného publikování – zkušenosti VŠCHT Praha z pilotního projektu. *Ergo* [online], 2014, **9**(2), 17-22. ISSN 1802-2006. Dostupné z: <http://search.proquest.com.ezproxy.techlib.cz/docview/1544678677?pq-origsite=summon>

KOLÁTOR, Jan: Ústní sdělení 30. 9. 2015

JANIK, Marek: E-mail ze dne 14. 10. 2015

KOPECKÁ, Miroslava. Exkurze do nové knihovny NTK. *Ikaros* [online]. 2009, **13**(5) [cit. 2014-11-18]. Dostupné z: <http://www.ikaros.cz/exkurze-do-nove-budovy-narodni-technicke-knihovny>

KOŠŤÁLOVÁ, Karolína: E-mail ze dne 8. 4. 2015

KRATOCHVÍLOVÁ, Zuzana: Email ze den 4. 11. 2015

NÁRODNÍ TECHNICKÁ KNIHOVNA a DELOITTE. *České e-knihy v českých knihovnách: ekonomická studie* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2012 [cit. 2014-12-29]. Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/135901>

NÁRODNÍ TECHNICKÁ KNIHOVNA. *Národní technická knihovna* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2014 [cit. 2015-02-22]. Dostupné z: www.techlib.cz

NÁRODNÍ TECHNICKÁ KNIHOVNA. *Výroční zpráva* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2013 [cit. 2015-02-25]. Dostupné z: <http://www.techlib.cz/files/download/id/85474/vyrocnizprava-2013.pdf>

OPÁLKOVÁ, Markéta. *Analýza vybraných OPACů nové generace a sociálních sítí se zaměřením na sdílení knih*. Praha, 2010. 116 s. Rigorózní práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta v Praze, Ústav informačních studií a knihovnictví. Dostupný také z: <http://www.markytka.cz/docs/marketa-opalkova-rp.pdf>

OUZKÁ, Marcela. *Virtuální polytechnická knihovna-současnost a budoucnost. Okna oborů dokořán!* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2014 [cit. 2015-01-12]. Dostupné z: http://invenio.nusl.cz/record/178122/files/idr-869_1.pdf

OUZKÁ Marcela: Ústní sdělení 7. 9. 2015

OUZKÁ, Marcela a ŘIHÁK, Jakub: Ústní sdělení 26. 8. 2015

PEJŠOVÁ, Petra: E-mail ze dne 23. 3. 2015

PEJŠOVÁ, Petra: Ústní sdělení 1. 9. 2015

POŘÍZKOVÁ, Lenka. *Elektronická kniha jako nakladatelský produkt: úvod do problematiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, 100 s. Editoroom. ISBN 978-80-244-3355-4.

ŘIHÁK, Jakub: E-mail ze dne 16. 2. 2015

ŘIHÁK, Jakub: Ústní sdělení 8. 9. 2015

Shrnutí panelové diskuse v NTK. 2014. *NTK* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2014 [cit. 2015-05-12]. Dostupné z: <http://www.techlib.cz/cs/83185-panelova-diskuse-o-budoucnosti-ntk>

SIMANDLOVÁ, Tereza. *Služba „eBooks on Demand“ v České republice*. Praha, 2011. 82 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví.

SOŠKOVÁ, Eva. Státní technická knihovna – vznik a vývoj v letech 1718–1945. *Národní knihovna*, 2004, **15**(2), 61-74. ISSN 0862-7487. Dostupné také z: <http://knihovna.nkp.cz/NKKR0402/0402061.html>.

SOŠKOVÁ, Eva. Z historie Státní technické knihovny v Praze. 3. část. *Zpravodaj ČIS*, 2000, **9**(1), 5-6.

STASSELOVÁ, Silvia. Ideálne umiestnenie budovy knižnice v rámci univerzitného areálu: dva úspešné projekty zo zahraničnej praxe. *Knižnica*, 2013, **14**(7-8), 7-13. ISSN 1335-7026. Dostupné také z: http://www.snk.sk/swift_data/source/casopis_kniznica/2013/jul_august/07.pdf.

SVOBODA, Martin. Národní technická knihovna - inteligentní budova pro 21. století: rozhovor s Ing. Martinem Svobodou. *Čtenář*, 2009, **61**(7-8), 249-253. ISSN 0011-2321.

VAŠKOVÁ, Olga. Jak se otvírala Národní technická knihovna, aneb, Více knihoven pod jednou střechou. *Čtenář*, 2009, **61**(10), 363-364. ISSN 0011-2321. Dostupné také z: <http://ctenar.svkkk.cz/clanky/2009-roc-61/10-2009/jak-se-otvirala-narodni-technicka-knihovna-aneb-vice-knihoven-pod-jednou-strechou-62-500.htm>.

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Konsorcium* [online]. c2014 [citováno 25. 05. 2015]. Dostupný z: <http://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Konsorcium&oldid=11858198>.

ŽIŽKOVÁ, Štěpánka. Jak se dělá a provozuje konsorcium na zpřístupnění EIZ pro VaV v ČR. In: *0. konference Efektivní informační služby NTK, 21. března 2012, Národní technická knihovna, Praha* [online]. Praha: Národní technická knihovna, 2012 [cit. 2015-05-19]. Dostupné z: <http://invenio.nusl.cz/record/110435>

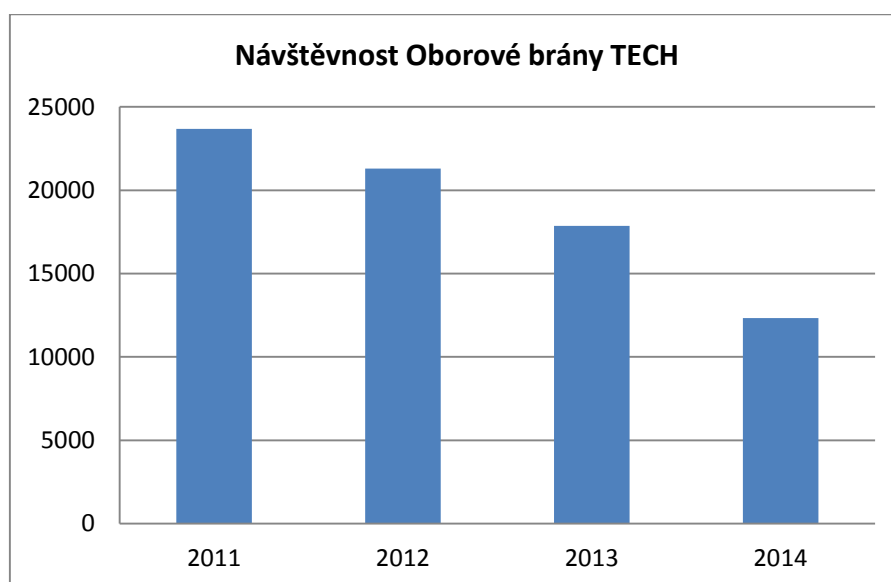
ŽIŽKOVÁ, Štěpánka. „Konsorcia“ v ČR. *Knihovnický zpravodaj Vysočina* [online], 2005, 5(1) [cit. 2014-11-24]. ISSN 1213-8231. Dostupné z: <http://kzv.kkvysočiny.cz/archiv.aspx?id=229&idr=1&idci=2>.

11. Příloha

Zdroj: Národní technická knihovna

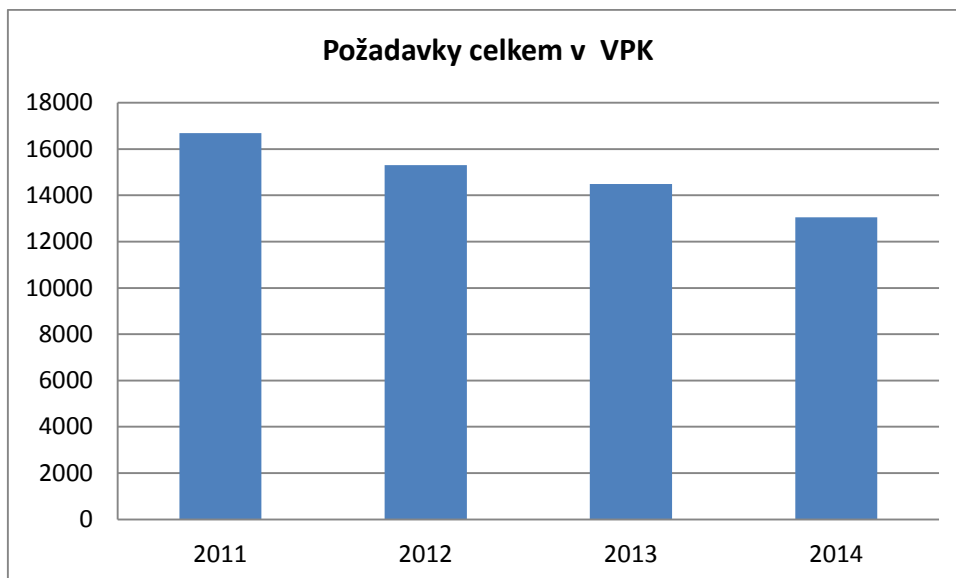
Oborová brána TECH - návštěvnost v letech 2011 - 2014

Návštěvnost Oborové brány TECH	
2011	23691
2012	21298
2013	17870
2014	12334

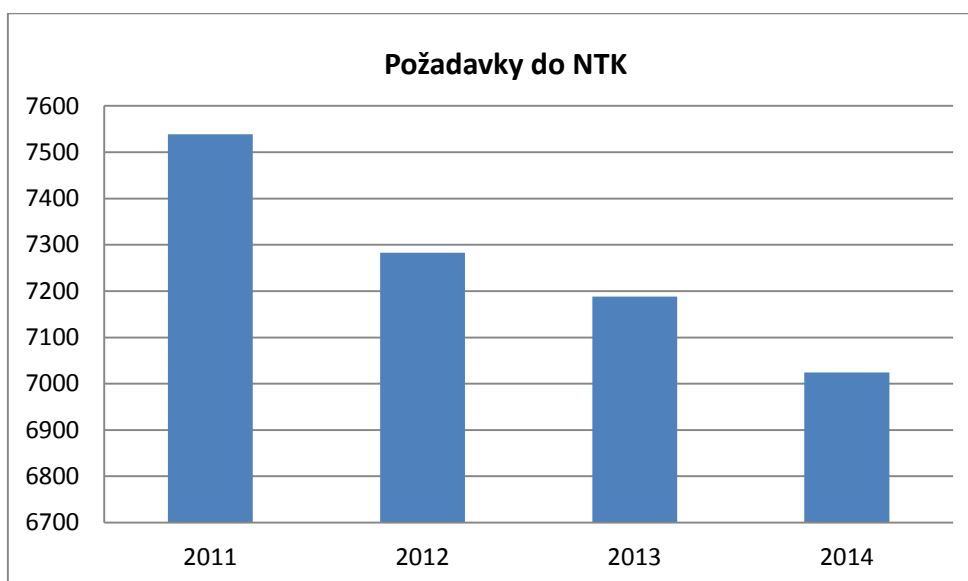
Virtuální polytechnická knihovna NTK - počet požadavků v letech 2011 - 2014

Požadavky celkem v VPK	
2011	16693
2012	15308
2013	14482
2014	13049

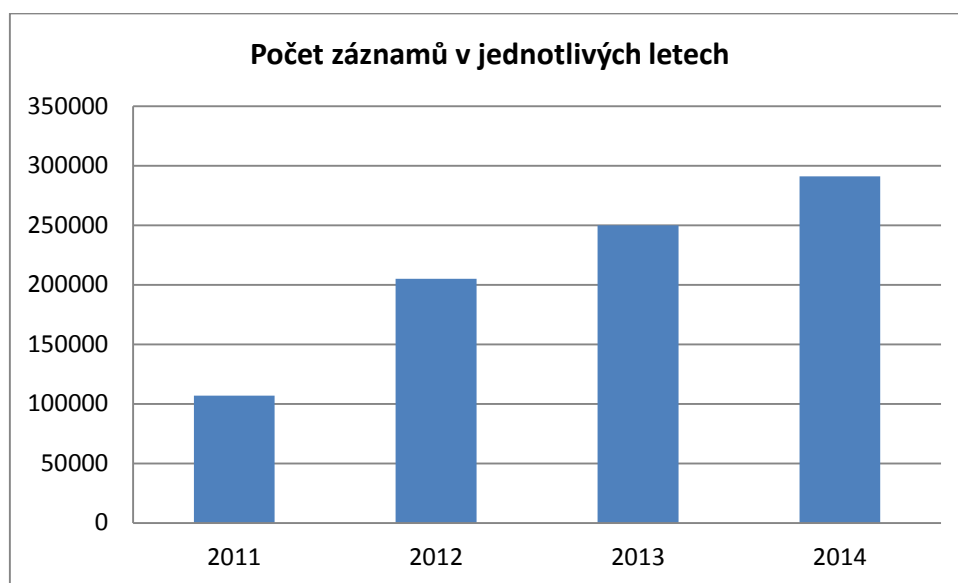
Virtuální polytechnická knihovna - počet požadavků pouze v NTK

Požadavky do NTK	
2011	7539
2012	7283
2013	7188
2014	7024

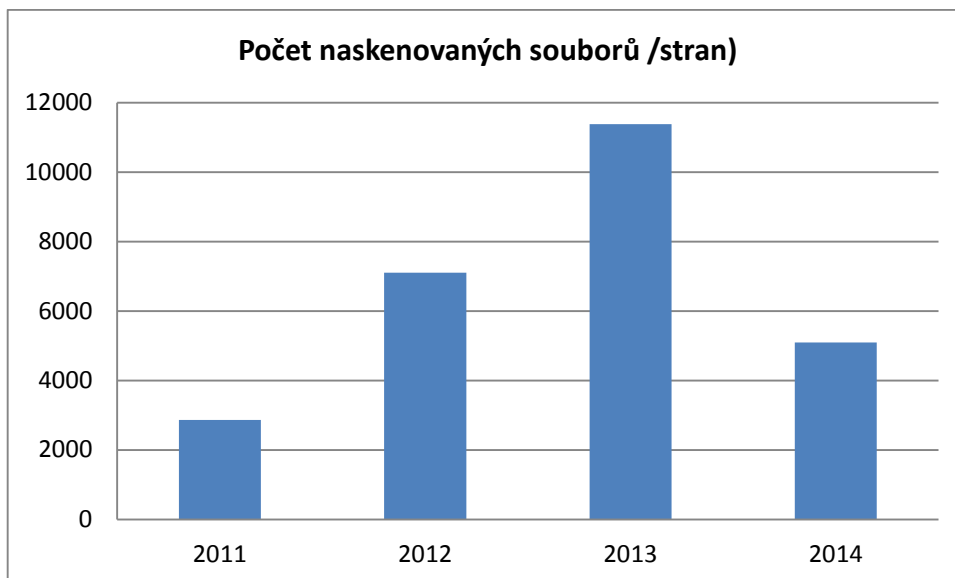
Národní úložiště šedé literatury - počet záznamů v letech 2011 - 2014

Počet záznamů v jednotlivých letech	
2011	107000
2012	205000
2013	250000
2014	291000

eBook on Demand - počet naskenovaných souborů (stran) v letech 2011 - 2014

Počet naskenovaných stran	
2011	2866
2012	7106
2013	11383
2014	5098

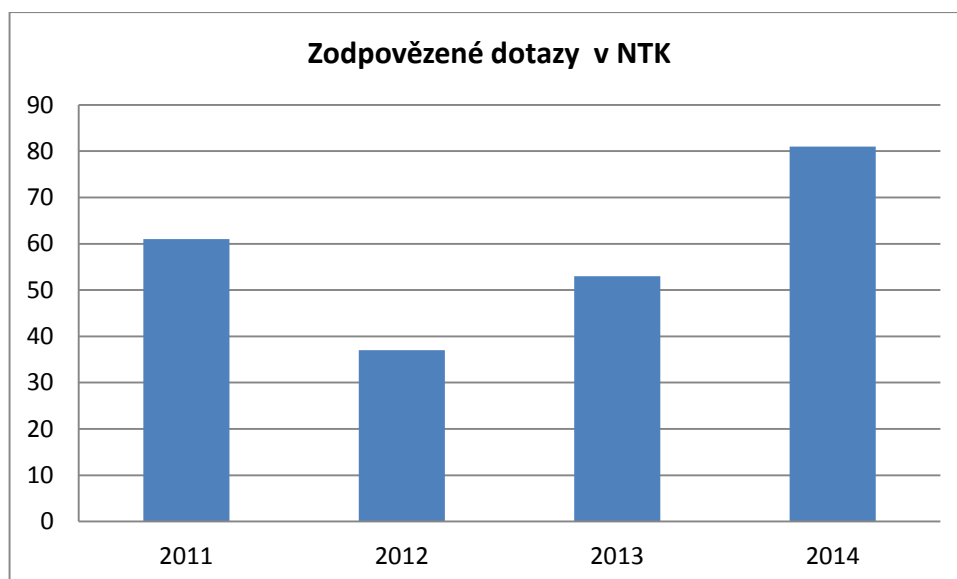
Digitální knihovna - návštěvy v období 1. 5. 2012 – 6. 9. 2015

Návštěvy 1. 5. 2012 – 6. 9. 2015	
ČR	16694
Německo	497
Slovensko	489
USA	183
Itálie	137
Rakousko	127
Kanada	100
Polsko	79
Nizozemí	74
UK	60
Celkem	19226

Služba Ptejte se knihovny - zodpovězené dotazy v NTK v letech 2011 - 2014

Zodpovězené dotazy NTK	
2011	61
2012	37
2013	53
2014	81

12. Seznam obrázků

- Obrázek 1 Katalog NTK
- Obrázek 2 Vyhledávání v oboru Knihovnictví
- Obrázek 3 Vyhledávání E-knih A-Z
- Obrázek 4 Vyhledávání podle poskytovatele
- Obrázek 5 Vyhledávání E-časopisů A-Z
- Obrázek 6 Podrobné zobrazení e-časopisů
- Obrázek 7 Oborová brána TECH
- Obrázek 8 Vyhledávání v Oborové bráně TECH
- Obrázek 9 Virtuální polytechnická knihovna
- Obrázek 10 Národní úložiště šedé literatury
- Obrázek 11 Digitální knihovna